

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (0 5) 209 6170 / (0 5) 209 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

Analitinė apžvalga
26/13

**Asmenų su negalia socialinės apsaugos modeliai
kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse narėse**

Patarėja Dainora Valiukaitė
Tel. (0 5) 209 6187, el. p. dainora.valiukaite@lrs.lt

2026-01-30

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą. Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.
© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2026

Turinys

Įvadas.....	2
Nacionalinės socialinės apsaugos sistemos	3
Lietuva	3
Danija	7
Estija	10
Lenkija	13
Švedija	16
Vokietija	20

Šiame darbe apžvelgiami Lietuvos, Danijos, Estijos, Lenkijos, Švedijos ir Vokietijos asmenų su negalia socialinės apsaugos modeliai. Supažindinama su negalios ir darbingumo netekimo nustatymo tvarka, socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo ypatumais, atsakingomis institucijomis ir jų kompetencijų sritimis, asmenims su negalia skiriamų socialinių išmokų rūšimis, teikiamu konsultavimu. Paminėtos valstybės, įstatymais ir jų įgyvendinamaisiais teisės aktais reglamentavusios platų spektrą socialinės pagalbos priemonių, skirtų asmenims su negalia, siekia pažangių pokyčių, įgyvendinant socialinės globos deinstitutionalizavimą ir teikiant prioritetą socialinei pagalbai bendruomenės ir asmens gyvenamojoje aplinkoje.

Įvadas

Lietuva, Danija, Estija, Lenkija, Švedija ir Vokietija yra Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos dalyvės ir įsipareigojusios skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, tarp jų teise į gyvenimą savarankiškai ir teise būti įtrauktiems į bendruomenę. Be to, šiame darbe apžvelgiamos šalys laikosi Europos Sąjungos (toliau – ES) asmenų su negalia teisių politikos, grindžiamos 2021 m. Europos Komisijos patvirtinta 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategija¹, kuria siekiama kurti Europą be kliūčių, vadovaujantis lygių galimybių, nediskriminavimo ir visapusiško dalyvavimo visuomenėje principais.

ES siekia užtikrinti asmenų su negalia socialinės globos deinstitutionalizaciją ir perėjimą prie individualizuotų, bendruomeninių paslaugų, garantuojančių orų gyvenimą bei lygiateisį dalyvavimą darbo rinkoje. 2024 m. lapkričio mėn. Europos Komisija paskelbė naujas Gaires dėl savarankiško gyvenimo ir įtraukties į bendruomenę neįgaliesiems, susijusias su ES fondų lėšų naudojimu². Rekomenduojama panaudojant ES finansavimą paspartinti asmenų su negalia perėjimą nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų ir savarankiško gyvenimo.

¹ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Lygybės sąjunga. 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategija: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>

² Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/news/commission-adopts-guidance-independent-living-persons-disabilities-2024-11-20_en

ES fondų parama institucinės globos pertvarkai, pereinant prie bendruomeninių paslaugų, įtvirtinta ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (ES) 2021/1060³, nustatančiame kai kurių fondų finansinės paramos priemonės taisykles. Šiame reglamente nustatyta privaloma sąlyga, kad investicijos turi būti nukreiptos į bendruomenines, šeimoje teikiamas, individualizuotas paslaugas, o ne į institucijas.

Nacionalinės socialinės apsaugos sistemos

Lietuva

Negalios samprata

Seimui 2022 m. gruodžio 20 dieną priėmus naujos redakcijos Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymą⁴, pakeitusį Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymą, nuo 2024 m. sausio 1 d. Lietuvoje pradėta įgyvendinti negalios reforma, kurios principai atitinka Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijos nuostatas⁵.

Dabartiniame negalios vertinimo modelyje vartojamos naujos sąvokos, pakeitusios tokias ankstesnes sąvokas kaip „darbingumo lygis“, „specialieji poreikiai“. Šiuo metu, pagal Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymą, asmuo su negalia – asmuo, kuriam šio įstatymo nustatyta tvarka nustatytas neįgalumo lygis arba 55 procentų ar mažesnis dalyvumo lygis (2 str. 5 d.).

Negalia apibrėžiama kaip ilgalaikis funkcinis asmens organizmo sutrikimas (asmens įgimtos ir (ar) įgytos savybės), kuris dėl aplinkos veiksnių trukdo asmeniui visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis (2 str. 13 d.).

Pagal naująją negalios vertinimo modelį, neįgalumo lygis nustatomas nepilnamečiams, o dalyvumo lygis nustatomas ir pilnametystės, ir pensinio amžiaus sulaukusiems žmonėms ir yra grindžiamas asmens gebėjimų vertinimu⁶. Neįgalumo lygis – atsižvelgiant į nepilnamečio negalią ir aplinkos veiksnius kompleksiskai įvertintos ir nustatytos asmens galimybės visapusiškai ugdytis ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime (2 str. 14 d.). Dalyvumo lygis – atsižvelgiant į pilnamečio asmens negalią ir aplinkos veiksnius kompleksiskai įvertintos ir nustatytos asmens galimybės ir pajėgumas visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime (2 str. 8 d.). Dalyvumo lygis gali būti nustatomas ir nepilnamečiui asmeniui, jei šis yra (buvo) draudžiamas valstybiniu socialiniu draudimu (19 str. 1 d.). Be to, dalyvumo lygis dėl nelaimingo atsitikimo darbe (tarnyboje), pakeliui į darbą (tarnybą) ar iš darbo (tarnybos) arba susirgimo profesine liga asmeniui nustatomas neatsižvelgiant į jo amžių (19 str. 2 d.).

Remiantis Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymu, skiriami tokie neįgalumo lygiai: lengvo, vidutinio ir sunkaus (18 str. 2 d.).

Sunkaus neįgalumo lygis – asmens būklė, kai dėl ligos, traumos, sužalojimo, įgimtų arba vaikystėje įgytų sveikatos sutrikimų, neigiamo aplinkos veiksnių poveikio visiškai neįgyjamas asmens amžių atitinkantis savarankiškumas, žymiai sumažėjusios galimybės ugdytis (18 str. 2(1) d.). Neįgalumo lygis gali būti nustatomas 6, 12, 24 mėnesių terminui ar iki pilnametystės (18 str. 4 d.).

Dalyvumas įvertinamas procentais, jo lygis nustatomas 5 procentinių punktų intervalais (19 str. 4 d.). Dalyvumo lygis gali būti nustatomas 6, 12, 24 mėnesių terminui ar neterminuotai (19 str. 6

³ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1060: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1060/oj/lit>

⁴ Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas:

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.199156E4E004/asr>

⁵ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija – negalios reforma:

<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/>

⁶ Nuo 2024 m. keičiasi negalios vertinimas: pokyčius lems žmogaus poreikiai. *Delfi.lt*, *SADM*, 2023:

<https://www.delfi.lt/projektai/negalios-reforma/nuo-2024-m-keiciasi-negalios-vertinimas-pokycius-lems-zmogaus-poreikiai-95218025>

Pranešimas žiniasklaidai: nuo 2024 m. keisis negalios nustatymo tvarka:

https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35435&p_k=1&p_t=283422

d.). Pagal dalyvumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašą⁷, nustatomas dalyvumo lygis procentais yra nuo 0 iki 55 (27 p.).

Dalyvumo lygio sąsaja su sunkia negalia yra įtvirtinta Socialinių paslaugų įstatyme⁸, o būtent, suaugęs asmuo su sunkia negalia – suaugęs asmuo, kuriam pagal Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymą nustatytas iki 25 procentų dalyvumo lygis (2 str. 1 d.).

Neįgalumo ir dalyvumo lygius nustatanti institucija

Pažymėtina, kad įgyvendinant naująją negalios vertinimo modelį, buvo įvykdyti tiek instituciniai pertvarkymai, tiek vertinimo tvarkos pakeitimai.

Iki 2024 m. asmens su negalia pagalbos poreikius nustatydamas skirtingos įstaigos – nebuvo sukurta mechanizmo, suteikiančio galimybę įstaigoms tarpusavyje koordinuoti veiksmų, keistis informacija. Todėl, įgyvendinant reformą ir vadovaujantis „vieno langelio“ principu teikiant paslaugas, įsteigta biudžetinė įstaiga – Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SADM), apjungusi dvi reorganizuotas institucijas – Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą prie SADM ir Neįgaliųjų reikalų departamentą prie SADM su pavaldžiomis įstaigomis⁹. Techninės pagalbos neįgaliesiems centras prie SADM tapo Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrai pavaldžia įstaiga, organizuojančia aprūpinimą techninės pagalbos priemonėmis, mobilių komandų veiklą – šios vyksta į namus, kad užtikrintų tinkamos priemonės parinkimą žmogui su negalia. Lietuvių gestų kalbos vertimo centras ir Valakupių reabilitacijos centras taip pat tapo pavaldžios Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrai¹⁰. Stiprinamas ir savivaldybių įsitraukimas, aiškiai priskiriant joms žmonių su negalia klausimų koordinavimo funkciją savivaldybėje. Taigi, Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra nuo šiol formuoja ir įgyvendina žmonių su negalia socialinės įtraukties politiką bei užtikrina „vieno langelio“ principo taikymą žmogui kreipiantis dėl negalios vertinimo ar pagalbos, paslaugų gavimo¹¹.

Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatyta, kad Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra priima sprendimus dėl asmens su negalia:

- neįgalumo lygio, jo atsiradimo laiko, termino;
- dalyvumo lygio, jo priežasties, atsiradimo laiko, termino, netekto dalyvumo procentų (15 str. 1 d.).

Socialinė pagalba asmenims su negalia

Pagal Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kai asmuo kreipiasi dėl negalios vertinimo į Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrą, tai jam sutikus yra teikiamas pagalbos koordinavimas ir paskiriamas pagalbos vadybininkas, sudaromas pagalbos planas. Jei į Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrą kreipėsis asmuo nesutinka, kad jam būtų teikiamas pagalbos koordinavimas, agentūra organizuoja tik negalios vertinimą (32 str. 1 d.).

Pagalbos planą, pagrįstą individualiųjų pagalbos poreikių įvertinimu, sudaro pagalbos vadybininkas įtraukdamas asmenį su negalia bei individualiųjų pagalbos poreikių tenkinimą užtikrinančius teikėjus. Pagalbos plano įgyvendinimo stebėseną ir peržiūrėjimą, esant reikalui, atlieka pagalbos vadybininkas (32 str. 1–3 d.). Apie nustatytą individualios pagalbos poreikį informuojamos atsakingos institucijos, kurios suteikia asmeniui konkrečias paslaugas pagal nustatytą poreikį.

⁷ Dalyvumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašas:

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D1F619C285A0/asr>

⁸ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E/asr>

⁹ Vyriausybės nutarimas dėl sutikimo reorganizuoti Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą prie SADM ir Techninės pagalbos neįgaliesiems centro prie SADM savininko teisių ir pareigų perdavimo:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b0d0deb1bf5411ed924fd817f8fa798e?ifwid=uvcw4ypes>

¹⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija – Kokie pokyčiai įsigalios nuo 2024-ųjų sausio 1 d.?:

<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/kokie-pokyciai-isigalios-nuo-2024-uju-sausio-1-d/>

¹¹ Pranešimas žiniasklaidai: nuo 2024 m. keisis negalios nustatymo tvarka.

Asmens su negalia individualiųjų pagalbos poreikių rūšių sąrašas įtvirtintas Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymo 24 straipsnyje. Tokie poreikiai tenkinami neatsižvelgiant į asmens amžių, jo neįgalumo lygį ar dalyvumo lygį. Poreikių rūšys yra šios:

- būsto pritaikymo;
- techninės pagalbos priemonių;
- asmeninės pagalbos;
- socialinių paslaugų;
- finansinės pagalbos priemonių;
- šuns pagalbininko;
- aprūpintojo;
- švietimo pagalbos;
- sveikatos priežiūros;
- kitas asmens su negalia individualusis pagalbos poreikis, jeigu tokį poreikį reglamentuoja kiti įstatymai.

Asmens su negalia individualiųjų pagalbos poreikių tenkinimas finansuojamas iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, ES struktūrinių fondų lėšų, Privalomojo sveikatos draudimo fondo, paramos lėšų, asmens lėšų.

Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatyta, kad Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra ne tik įvertina neįgalumo ir dalyvumo lygius, bet ir nustato profesinės reabilitacijos poreikį, darbo pobūdį ir sąlygas, individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijos poreikį ir terminą, lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikį ir terminą, techninės pagalbos priemonių poreikį (ir organizuoja aprūpinimą), automobilio statymo kortelės poreikį ir terminą (ir šią kortelę išduoda), pagalbos koordinavimo poreikį, aprūpintojo skyrimą, darbo asistento pagalbos poreikį ir terminą, išduoda asmens su negalia pažymėjimą (15 str. 1 d.).

Tikslinių kompensacijų įstatymu¹² reglamentuota individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacija ir lengvojo automobilio ir (ar) jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacija. Individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacija skiriama tuo atveju, kai riboto savarankiškumo asmeniui reikalinga kito asmens pagalba ir (ar) slauga. Tam tikslui asmeniui yra nustatomas individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijos poreikio lygis. Tokių lygių yra 4: pirmasis – sunkiausias, nustatomas visiškai nesavarankiškam asmeniui, kai reikalinga nuolatinė kito asmens pagalba ir (ar) slauga, o kitų lygių atveju individuali pagalba reikalinga tam tikrą valandų skaičių (nuo 4 iki 10 valandų per parą). Toks poreikio lygis nustatomas 6 mėnesiams, vieneriems ar dvejiems metams, ar iki pilnametystės, ar neterminuotai, priklausomai nuo prognozuojamų būklės ir savarankiškumo pokyčių. Poreikio lygį nustato Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra¹³.

Individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijas skiria ir moka savivaldybės. Kompensacijos dydis priklauso nuo tikslinių kompensacijų bazinio dydžio (2026 m. – 219 EUR¹⁴). Individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijos mokamos iš valstybės biudžeto lėšų.

Asmenys, kuriems Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra nustatė lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikį ir kurie turi vairuotojo pažymėjimą patvirtintą teisę vairuoti lengvąjį automobilį, turi teisę vieną kartą per 72 mėnesius gauti 64 bazinių socialinių išmokų dydžio lengvojo automobilio išlaidų kompensaciją ir (ar) iki 128 bazinių socialinių išmokų dydžio lengvojo automobilio techninio pritaikymo išlaidų kompensaciją. Bazinių socialinių išmokų dydis 2026 m. yra 74 EUR / mėn.¹⁵ Automobilio ar jo pritaikymo kompensaciją skiria ir moka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

¹² Lietuvos Respublikos tikslinių kompensacijų įstatymas:

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/398a02704a6f11e6b5d09300a16a686c/asr>

¹³ Individualios pagalbos teikimo, lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijų poreikių nustatymo tvarkos aprašas:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0dd56b32622011eea182def3ac5c11d6>

¹⁴ Marijampolės savivaldybės administracija – socialinių išmokų ir paramos pokyčiai:

<https://www.marijampole.lt/naujienos/4/nuo-2026-m.-socialiniu-ismoku-ir-paramos-pokyciai:18259>

¹⁵ Ten pat.

įgaliota Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaiga. Ši kompensacija mokama iš valstybės biudžeto lėšų.

Šalpos pensijų įstatyme¹⁶ reglamentuota šalpos negalios pensija, skiriama asmenims, kuriems nustatytas sunkaus, vidutinio arba lengvo neįgalumo lygis, taip pat asmenims, netekusiems 45 procentų ar daugiau dalyvumo (5 str.). Šalpos išmokas skiria ir moka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgaliota Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaiga (15 str.). Šalpos išmokos mokamos, taip pat jų skyrimo, mokėjimo ir pristatymo išlaidos finansuojamos iš valstybės biudžeto lėšų (4 str.).

Išmokų vaikams įstatymas¹⁷ nustato, kad vaikui su negalia ar 55 procentų ar mažesniu dalyvumo lygiu yra mokama ne tik 1,75 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį (mokama nuo gimimo dienos iki 18 metų), bet ir papildoma 1,03 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį (6 str.).

Transporto lengvatų įstatymas¹⁸ nustato, kad įsigyti važiavimo bilietą vykti viešuoju keleiviniu transportu su 80 procentų nuolaida turi teisę asmenys, kuriems nustatytas neįgalumo lygis, ir juos lydintys asmenys, taip pat asmenys, kuriems nustatytas 0–25 procentų dalyvumo lygis ir juos lydintys asmenys (abiems atvejais, vieno asmens – vienas lydintis asmuo) (6 str.).

Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas¹⁹ numato ligos išmokas asmenims, slaugantiems vaikus su negalia (iki 18 metų arba besimokančius asmenis su negalia iki 24 metų) įvairiomis aplinkybėmis: kai švietimo įstaigose įvedamas infekcijų plitimą ribojantis režimas, kai reikalinga slauga stacionare ar ambulatoriškai arba kai sustabdoma socialinių paslaugų įstaigų veikla.

Darbo kodeksas²⁰ numato išplėstą apsaugą darbuotojams, auginantiems vaikus ar prižiūrintiems neįgalius ar sergančius artimuosius: jiems privaloma sudaryti galimybes dirbti lanksčiu grafiku, nuotoliniu būdu, ne visą darbo laiką, suteikti papildomų poilsio dienų, taip pat užtikrinti prioritetą išsaugoti darbo vietą ir palankesnes atostogų bei pranešimo apie atleidimą sąlygas. Šios garantijos taikomos pateikus jas pagrindžiančius dokumentus, nebent darbdavys tokią informaciją jau turi (25, 40, 52, 57, 72, 113, 118, 126, 128, 137, 138 str.).

Socialinių paslaugų įstatyme²¹ nustatytos šios socialinių paslaugų rūšys: prevencinės, bendrosios ir specialiosios (7 str. 1 d.). Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriamos konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, transporto organizavimo, maitinimo organizavimo, aprūpinimo būtiniausiais drabužiais ir avalyne ir kitos paslaugos (9 str.). Specialiosioms socialinėms paslaugoms priskiriama: socialinė priežiūra (pagalba į namus, socialinė rehabilitacija asmenims su negalia bendruomenėje ir kt.), socialinė globa (dienos, trumpalaikė ir ilgalaikė), laikino atokvėpio paslauga (10 str.). Socialinės paslaugos finansuojamos iš valstybės, savivaldybių biudžetų lėšų, socialinių paslaugų įstaigų lėšų, ES struktūrinių fondų, užsienio fondų, paramos (aukų), asmens (šeimos) mokėjimų už socialines paslaugas ir kitų lėšų (41 str. 1 d.).

Savivaldybės institucijos atsako už socialinių paslaugų teikimo savivaldybės gyventojams užtikrinimą planuodamos socialines paslaugas ir organizuodamos jų teikimą (14 str. 1 d.). Dėl socialinių paslaugų skyrimo asmuo (globėjas, rūpintojas) rašytiniu prašymu kreipiasi į savo gyvenamosios vietos savivaldybės administraciją ar socialinių paslaugų įstaigą (17 str. 1 d.). Asmens (šeimos) mokėjimo už socialines paslaugas dydis nustatomas atsižvelgiant į socialinių paslaugų, teikiamų asmeniui (šeimai), rūšį, į asmens (šeimos) pajamas, turta, įvertinus asmens (šeimos) finansines galimybes (35 str.).

¹⁶ Lietuvos Respublikos šalpos pensijų įstatymas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2CE6CFE9E2EE/asr>

¹⁷ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1DEDD43B92AE/asr>

¹⁸ Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.033D686E8F1B/asr>

¹⁹ Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas:

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.068516AF734B/asr>

²⁰ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas:

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89/asr>

²¹ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E/asr>

Paminėtina, kad socialinių paslaugų kokybės ir organizavimo detalius reikalavimus nustato Socialinių paslaugų katalogas²², Akredituotų socialinių paslaugų teikimo reikalavimų aprašas²³, Socialinės globos normų aprašas²⁴.

Socialinių paslaugų katalogas reglamentuoja socialinių paslaugų turinį (gavėjus, paslaugos teikimo vietą, trukmę ir dažnumą, paslaugos sudėtį ir specialistų kategorijas), socialinių paslaugų teikėjus ir socialinių paslaugų įstaigų tipus. Akredituotų socialinių paslaugų teikimo reikalavimų aprašas nustato minimalius reikalavimus (patalpoms, personalo struktūrai ir kompetencijoms) įstaigoms, teikiančioms socialinės priežiūros paslaugas. Socialinės globos normų aprašas nustato ploto, saugumo, sveikatos priežiūros, personalo struktūros reikalavimus ir gyvenimo kokybės standartus, kuriuos būtina atitikti ir vykdyti norint gauti licenciją socialinei globai teikti.

Socialinės globos normų apraše nustatomi reikalavimai ne tik plotui, bet ir paslaugos gavėjų skaičiui. Pavyzdžiui, ilgalaikiai (trumpalaikiai) socialinei globai likusiems be tėvų globos vaikams, socialinę riziką patiriantiems vaikams ir vaikams su negalia teikti naujai steigiami tik šeiminiai namai, kuriuose gyvena ne daugiau kaip 8 vaikai. Šeiminiuose namuose, kuriuose gyvena ne daugiau kaip 8 vaikai, gyvenamoji aplinka kuriama pagal šeimai artimos aplinkos modelį. Socialinės globos namuose vaikams su negalia ir stacionarinėje ilgalaikės priežiūros įstaigoje vaikams su negalia vaikų skaičius yra ne didesnis negu 30. Vienam vaikui skiriama ne mažiau kaip 14 m² naudingojo socialinės globos įstaigos ploto, kambaryje vienai vietai skiriama ne mažiau kaip 6 m² ploto. Specializuotose slaugos ir socialinės globos namuose viename kambaryje gyvena ne daugiau kaip 2 vaikai. Specializuotose slaugos ir socialinės globos namuose gyvenamoji aplinka kuriama grupių principu – grupėje gyvena ne daugiau kaip 10 asmenų, viename gyvenamajame miegamajame kambaryje gyvena ne daugiau kaip 2 asmenys.

Danija

Negalios samprata

Socialinių paslaugų įstatymu²⁵ reglamentuotos pagalbos neįgaliesiems priemonės yra skirtos pilnamečiams asmenims (nuo 18 metų amžiaus) su susilpnėjusiomis (sutrikusiomis) fizinėmis ir psichologinėmis funkcijomis (1 str. 1 d.).

Nepilnamečių atveju, Vaikų įstatymas²⁶ nustato pagalbines priemones, atsižvelgiant į nepilnamečio su sutrikusiomis fizinėmis ir psichologinėmis funkcijomis poreikius (1 str. 1 d.).

Asmens su negalia specialiuosius poreikius nustatanti institucija

Pagal Socialinių paslaugų įstatymą, sprendimus dėl asmeniui reikiamų socialinių paslaugų suteikimo priima savivaldybės taryba (dan. *kommunalbestyrelsen*) (3 str. 1 d.). Vadovaujamosi principu, kad pagalba turi būti organizuojama remiantis konkrečiu ir individualiu asmens poreikių ir sąlygų vertinimu ir bendradarbiaujant su asmeniu (1 str. 3.). Savivaldybės taryba privalo užtikrinti, kad kiekvienas asmuo galėtų gauti nemokamas konsultacijas, įskaitant pagalbos priemonių parinkimo ir naudojimosi jomis klausimus (10 str.). Analogiškos savivaldybės tarybos funkcijos nepilnamečių atvejais įtvirtintos Vaikų įstatymo 10-e ir kituose straipsniuose.

Praktikoje, asmenų su negalia prašymus priima, nagrinėja ir poreikių nustatymą vykdo savivaldybės Socialinių reikalų skyrius, veikiantis kaip sprendimų deleguoto priėmimo grandis vietos

²² Socialinių paslaugų katalogas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.51F78AE58AC5/asr>

²³ Akredituotų socialinių paslaugų teikimo reikalavimų aprašas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ac583370dd9111eb9f09e7df20500045/asr>

²⁴ Socialinės globos normų aprašas: <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.46C1D5EE2AC4/asr>

²⁵ Lov om social service: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2025/1129>

²⁶ Barnets lov: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2025/282>

savivaldybės sistemoje²⁷. Specialistai, vykdydami asmens poreikių vertinimą, vadovaujasi oficialiai patvirtintomis metodikomis ir klausimynais (atskiris nepilnamečiams ir pilnamečiams)²⁸.

Teisinio saugumo ir administravimo socialinėje srityje įstatymas²⁹ įtvirtina procesines taisykles (pagrįstumo, skaidrumo, laiko terminų, skundų), kurių turi laikytis savivaldybės ir kitos socialinės srities institucijos, nagrinėjant socialinių paslaugų poreikio atvejus, įskaitant socialinės pagalbos neįgaliesiems prašymus. Įstatymas įpareigoja instituciją užtikrinti, kad būtų surinkta pakankama informacija sprendimui priimti (10 str.). Institucija gali prašyti asmens bendradarbiauti gaunant sprendimui reikalingą informaciją, taip pat duoti sutikimą su medicininiu ištyrimu ambulatorinėmis ar stacionaro sąlygomis (11 str.). Gavusi asmens (pareiškėjo ar paramos gavėjo) išankstinį sutikimą, institucija turi teisę iš trečiųjų šalių, tarp jų sveikatos priežiūros įstaigų ir gydytojų, reikalauti visos informacijos, būtinos atvejo nagrinėjimui (11a str. 1 d.). 5 straipsnis įpareigoja savivaldybę nagrinėti asmenų prašymus ir klausimus dėl pagalbos kompleksiskai – įvertinant visas galimas socialinės pagalbos priemones. Savivaldybės taryba privalo užtikrinti galimybę asmeniui dalyvauti nagrinėjant jo atvejį ir organizuoti procesą taip, kad asmuo galėtų šia teise pasinaudoti (4 str.).

Vietos savivaldybės savo interneto svetainėse pateikia išsamią informaciją gyventojams apie įvairias socialines paslaugas ir kontaktus, kuriais galima teikti prašymus, tame tarpe ir elektroninio ryšio priemonėmis. Paminėtina, kad prašymai gali būti teikiami ir prisijungus prie savitarnos paskyrų³⁰.

Socialinė pagalba asmenims su negalia

Pagal Socialinių paslaugų įstatymą (jis taikomas pilnamečiams) ir Vaikų įstatymą, asmenims su negalia teikiama įvairių rūšių socialinė pagalba: asmeninio asistento, palydėjimo paslaugos, globa ir slauga namuose, socialinė pedagoginė pagalba, apsaugotas užimtumas specializuotose dirbtuvėse bei veiklos ir bendravimo centrai socialiniams įgūdžiams palaikyti, laikinas ar ilgalaikis apgyvendinimas specializuotose globos įstaigose, asmens būsto pritaikymas neįgaliojo poreikiams, papildomų kasdienio gyvenimo išlaidų kompensavimas, finansinė parama neįgaliojo vežimėliams, klausos aparatams ir kitoms techninėms priemonėms ir specialiai pritaikytiems automobiliams įsigyti.

Paminėtina įstatymo nuostata, kad darbingi asmenys, prižiūrintys savo šeimos narius, gali būti įdarbinti visu etatu vietos savivaldybėje, kaip šeimos nario prižiūrėtojai. Asmuo turi būti įdarbintas toje savivaldybėje, kurioje gyvena prižiūrimas artimasis. Darbo užmokestis už savo šeimos nario priežiūrą siekia 16 556 DKK per mėnesį (neatskaičius mokesčių). Šiam darbui asmenys gali būti įdarbinti ne ilgiau kaip 6 mėnesiams. Nepaisant to, priežiūros ir darbo laikotarpis gali būti papildomai pratęstas iki 3 mėnesių, jeigu to reikalauja ypatingos aplinkybės. Susitarus su įdarbinančia savivaldybės taryba ir administracija, priežiūra ir globa gali būti skiriama keliems asmenims, jeigu asmenys priklauso tam pačiam namų ūkiui ar šeimai (118 str.).

Asmenims su negalia skirtas platus specializuotų socialinių paslaugų spektras sudaro prielaidas asmeniui sklandžiai pereiti nuo intensyvesnės institucinės globos į savo būstą ar bendruomenėje organizuojamą socialinę pagalbą bei dienos paslaugas. Laikiną ar ilgalaikę globą ir priežiūrą užtikrinančių didesnių įstaigų struktūra suskaidyta į atskirus nedidelius padalinius. Statistikos duomenimis, daugiau kaip pusė visų suaugusiųjų ir vaikų institucinės globos padalinių,

²⁷ Københavns Kommune – Socialforvaltningen: <https://www.kk.dk/kontaktoversigt/kontakt-socialforvaltningen>

²⁸ Voksenudredningsmetoden version 2.0: <https://www.sbst.dk/udgivelser/2025/metodehaandbog-til-vum-20>
Håndbog om ICS og udredningsværktøjet:

<https://www.sbst.dk/udgivelser/2023/haandbog-om-ics-og-udredningsvaerktoejet-2023>

²⁹ Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område:

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2025/354>

³⁰ Odense Kommune – Tilbud til fysisk og psykisk handicappede:

https://www.odense.dk/borger/handicap/fysisk_psykisk-handicap/tilbud-til-fysisk-og-psykisk-handicappede

teikiančių apgyvendinimą, turi ne daugiau kaip 10 vietų, o vidutinis padalinio dydis turi tik apie 11–14 vietų³¹.

Socialinių paslaugų įstatymas įpareigoja šalies regionų ir vietos savivaldybių tarybas parengti specialų plėtros planą kiekvienai neįgaliųjų ir kitų pažeidžiamų grupių apgyvendinimo įstaigai, kurioje yra daugiau nei 100 vietų, taip užtikrinant itin didelių institucijų stebėseną ir laipsnišką jų pertvarką (9 str.).

Įstatymas įpareigoja vietos savivaldybes, esančias tame pačiame regione, ir regiono tarybą kas dvejus metus parengti bendrą susitarimą (*rammeaftale*), kuriame nustatoma socialinių paslaugų koordinacija, plėtra ir regionui reikalingų paslaugų apimtis (6 str.).

Socialinių paslaugų įstatyme nustatyta, kad socialinės pagalbos asmenims su negalia išlaidas padengia vietos savivaldybės (173 str. 1 d.). Orientacinius paslaugų įkainius, pagrįstus tiesioginiais ir netiesioginiais kaštais, nustato vietos savivaldybės, regiono arba privatus socialinių paslaugų teikėjas, vadovaujantis Socialinių reikalų ir būsto ministro nustatyta tvarka ir taisyklėmis (174 str.).

Socialinių paslaugų įstatymo 176–179 straipsniuose yra įtvirtintas mechanizmas, pagal kurį valstybė kompensuoja vietos savivaldybėms tam tikras brangių paslaugų išlaidas (*Statsrefusion*). Kai vietos savivaldybės metinės išlaidos vienam negalia turinčiam asmeniui iki 67 metų amžiaus (tai oficiali pensinio amžiaus riba Danijoje) viršija tam tikrą sumą, nustatomą teisės aktu ir indeksuojamą, valstybė, priklausomai nuo sumos dydžio, kompensuoja 25, 50 ar 75 procentus perviršio dalies. Valstybė savivaldybėms kompensuoja 50 proc. išlaidų, patirtų mokant papildomų išlaidų kompensacijas asmenims su negalia. Įstatyme įtvirtintas valstybės išankstinio (avansinio) mokėjimo vietos savivaldybėms principas (179 str.). Pasibaigus finansiniams metams, atliekama galutinė apskaita ir skirtumas vietos savivaldybei išmokamas arba atskaitomas³².

Įstatymas nustato, kad valstybė padengia asmens (ir jo šeimos narių) nešališko konsultavimo išlaidas, sprendžiant dėl pagalbos asmenims su fizine ar psichine negalia (180 ir 15 str.). Analogiška nuostata įtvirtinta Vaikų įstatymo 163 straipsnyje. Šią konsultavimo funkciją vykdo nešališka Konsultavimo tarnyba negalios srityje (*Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet*)³³. Ši tarnyba yra savarankiška institucija prie Socialinių reikalų ir būsto ministerijos, o jos finansavimą ir veiklos priežiūrą vykdo šiai ministerijai pavaldi Socialinių reikalų ir būsto tarnyba, su kuria Konsultavimo tarnyba negalios srityje kasmet suderina veiklos tikslų ir rezultatų planą (*Målplan*)³⁴. Asmuo su negalia ar jo artimasis, ar šeimos narys gali nemokamai kreiptis į Konsultavimo tarnybą negalios srityje telefonu ar skaitmeniniu formatu prisijungęs su asmens tapatybės patvirtinimu prie portalo ir užpildęs formą³⁵.

Valstybė padengia Nacionalinės žinių ir specializuoto konsultavimo organizacijos (*Nationale videns- og specialrådgivningsorganisation*, toliau – VISO) bei Paslaugų portalo (*Tilbudsportalen*) išlaidas (175 str.).

VISO yra Socialinių reikalų ir būsto tarnybos struktūrinė dalis. Ši tarnyba yra Socialinių reikalų ir būsto ministerijai pavaldi įstaiga. VISO teikiamos paslaugos (specializuotas konsultavimas, vertinimas, metodinės medžiagos ir specializuotų mokymo priemonių rengimas ir sklaida) yra nemokamos tų paslaugų gavėjams – vietos savivaldybėms, kitiems socialinių paslaugų teikimo subjektams ir gyventojams. VISO gali vykdyti su žinių rinkimu, vystymu ir sklaida susijusią papildomą veiklą, kuri yra finansuojama užsakovo lėšomis. VISO turi profesinę tarybą (*VISO's faglige bestyrelse*), kuri konsultuoja Socialinių reikalų ir būsto tarnybos direktorių dėl VISO veiklos kryptių, kad jos atitiktų savivaldybių ir gyventojų poreikius. Ši profesinė taryba turi 11 narių ir pirmininką, skiriamą 4 metų kadencijai su galimybe būti paskirtiems pakartotinai. 8 narius skiria

³¹ Social- og Indenrigsministeriet – *Velfærdspolitisk Analyse*:

https://www.sm.dk/media/8435/vpa_stoerrelse_og_virksomhedsformer_for_specialiserede_sociale_tilbud_t.pdf

³² *Bekendtgørelse om statsrefusion og tilskud samt regnskabsaflæggelse og revision på visse områder inden for Social- og Boligministeriets, Beskæftigelsesministeriets, Udlændinge- og Integrationsministeriets og Børne- og Undervisningsministeriets ressortområder*: <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2025/802?utm>

³³ *Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet*: <https://www.dukh.dk/Om-DUKH/Hvem-er-DUKH>

³⁴ *Målplan – Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet*:

<https://www.dukh.dk/Om-DUKH/M%C3%A5lplan>

³⁵ *Få rådgivning i DUKH*: <https://www.dukh.dk/R%C3%A5dgivning/Hvordan-foreg%C3%A5r-r%C3%A5dgivningen->

socialinių reikalų ir būsto ministras, o 3 narius skiria vaikų ir švietimo reikalų ministras, atsižvelgdamas į suinteresuotų socialinių partnerių teikimus. Pirmininką skiria socialinių reikalų ir būsto ministras³⁶. VISO interneto svetainėje yra nurodyta, kad VISO turi specializuotą išorinių partnerių (viešojo ir privataus sektoriaus) tinklą, veikiantį pagal sudaromas sutartis su VISO dėl specifinių paslaugų teikimo³⁷.

Gyventojas, susidūręs su negalios sukeltais iššūkiais kasdieniame gyvenime, ar tokio žmogaus prižiūrintysis artimasis / šeimos narys gali ir tiesiogiai kreiptis į VISO specialistus dėl specializuotos informacijos ir patarimų, kaip tvarkytis kasdienybėje ar suprasti savo situaciją. Asmeniui rekomenduojama pirmiausia susisiekti VISO interneto svetainėje nurodytu telefono numeriu pirminiam pokalbiui ir padėties išsiaiškinimui. Jei gyventojas pageidauja inicijuoti VISO konsultacijos procesą, tai turi užpildyti ir pateikti skaitmeninę formą (prieiga prie formos pateikta interneto svetainėje). VISO suteikia iki 3 konsultacinių susitikimų nuotoliu ar asmens namuose. Po to parengiama ataskaita su konkrečiomis rekomendacijomis neįgaliajam. Pabrėžtina, kad VISO nevertina žmogaus poreikių socialinei pagalbai ir jos neskiria ir neteikia. Jei asmuo jau gauna vietos savivaldybės pagalbą dėl tos pačios problemos, tai VISO atskirai tiesiogiai asmens nekonsultuoja, o rekomenduojama kreiptis į VISO per savivaldybę, kad konsultacija papildytų savivaldybės kompetencijos pajėgumus³⁸.

Paslaugų portalas (*Tilbudsportalen*) yra Socialinių reikalų ir būsto ministerijos administruojama oficiali, visą Daniją apimanti skaitmeninė duomenų bazė, kurioje kaupiama ir viešinama informacija apie visus Socialinės priežiūros tarnybos (*Socialtilsynet*) licencijuotus ir patvirtintus socialinės globos ir apgyvendinimo, dienos veiklos ir užimtumo, globėjų šeimų, specializuotų prevencijos ir gydymo paslaugų teikėjus ir jų teikiamas paslaugas³⁹. Duomenų tikrumą ir pakankamumą tikrina Socialinių reikalų ir būsto tarnyba. Vietos savivaldybė atitinkamų socialinių paslaugų teikimą užtikrina pasitelkdama tik tuos teikėjus, kurie yra registruoti Paslaugų portale (Socialinių paslaugų įstatymo 14 str.).

Estija

Negalios samprata

Socialinių išmokų asmenims su negalia įstatyme⁴⁰ pateikiama negalios apibrėžtis nurodo, kad negalia yra žmogaus anatinės, fiziologinės ar psichinės sandaros arba funkcijos praradimas ar pokytis, kuris sąveikoje su įvairiomis požiūrio ir aplinkos kliūtimis trukdo dalyvauti visuomenės gyvenime lygiomis sąlygomis su kitais (2 str. 1 d.).

Pagal šį įstatymą nepilnamečiui iki 16 metų ir senatvės pensijos amžiaus asmeniui, atsižvelgiant į pagalbos, palydos ar priežiūros poreikį, nustatomas labai sunkus, sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis (2 str. 1¹ d.). Priklausomai nuo negalios lygio, skiriasi pagalbos, palydos ir priežiūros poreikio mastas. Esant vidutiniam neįgalumui, poreikis yra pagalbai, palydai už asmens gyvenamosios vietos ribų bent kartą per savaitę. Kai asmuo turi sunkią negalią, jam kiekvieną parą reikalinga pagalba, palyda ir priežiūra, o asmeniui su labai sunkia negalia – nuolat visą parą (2 str. 1¹ d.).

Pagalba arba palyda yra pagalbos teikimas asmeniui, kuris savarankiškai nesusitvarko su valgymu, gydymo procedūromis, higiena, rengimusi, judėjimu ar bendravimu. Priežiūra yra saugumo užtikrinimas asmeniui, kuris savo veiksmais ar neveiklumu gali padaryti žalos savo paties ar kitų asmenų gyvybei, sveikatai ar turtui (2 str. 2 d.).

³⁶ *Bekendtgørelse om den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation (VISO) i Social- og Boligstyrelsen:* <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2025/421>

³⁷ *VISOs leverandører:* <https://www.sbst.dk/viso/om-viso/visos-leverandoerer>

³⁸ *VISO – Rådgivning for borger:* <https://www.sbst.dk/viso/om-visos-raadgivning/raadgivning-til-borgere>

³⁹ *Tilbudsportalen:* <https://tilbudsportalen.dk/tilbudssoegning/landing/index>

⁴⁰ *Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus:* <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771?leiaKehtiv>

Darbingo amžiaus asmeniui (nuo 16 metų amžiaus iki pensinio amžiaus) labai sunkus, sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis nustatomas atsižvelgiant į kasdienės veiklos ir dalyvumo visuomenės gyvenime apribojimus (2 str. 2¹ d.). Kai negalios lygis labai sunkus, asmens dalyvumas ir savarankiškumas kasdienėje veikloje yra visiškai suvaržytas, o esant sunkiai negaliai – apribotas. Kai negalia vidutinio lygio, tai asmuo patiria sunkumų kasdienėje veikloje ir dalyvaudamas visuomenės gyvenime (2 str. 2¹ d.).

Negalios ir darbingumo netekimo lygius nustatanti institucija

Socialinių išmokų asmenims su negalia įstatyme nustatyta, kad prašymai dėl negalios sunkumo lygio nustatymo teikiami Socialinio draudimo valdybai (est. *Sotsiaalkindlustusamet*) (2² str. 1 d.).

Asmeniui su oficialiai nustatytu negalios lygiu prašant, Socialinio draudimo valdyba suteikia asmens su negalia kortelę (terminuoto galiojimo, pratęsiamo be pakartotinio prašymo teikimo), kurioje nurodytas negalios lygis, rūšis (pavyzdžiui, judėjimo, regos negalia), asmens duomenys⁴¹. Ši kortelė galioja kartu su asmens tapatybės dokumentu (2⁵ str.).

Asmuo prašymą nustatyti neįgalumo lygį gali pateikti ir per Estijos nedarbo draudimo fondą (*Töötukassa*), jei prašymas teikiamas kartu su prašymu įvertinti darbingumą, teikiamu nedarbo draudimo fondui pagal Darbingumo pašalpos įstatymą⁴² (2² str. 2 d.).

Nustatant negalios sunkumo lygį, atsižvelgiama į asmens sveikatos būklę, funkcinis gebėjimus, pagalbos, palydos ir priežiūros poreikį, viršijantį atitinkamo amžiaus asmens įprastinį poreikį ir išliekantį, nepaisant techninių pagalbos priemonių naudojimo, taip pat į gyvenamąją aplinką ir reabilitacijos plane numatytas priemones, jei toks planas yra sudarytas (2³ str. 6 d.).

Jei darbingo amžiaus asmuo prašo nustatyti negalios sunkumo lygį ir kartu tuo pačiu metu įvertinti darbingumą, negalios sunkumo lygiui nustatyti naudojama darbingumo vertinimo metu parengta eksperto išvada ir Estijos nedarbo draudimo fondo priimtas sprendimas dėl darbingumo vertinimo (2³ str. 7 d.).

Estijos nedarbo draudimo fondo kaip darbingo amžiaus asmens darbingumo vertinimą vykdančios institucijos vaidmuo įtvirtintas Darbingumo pašalpos įstatyme (3 str.).

Paminėtina, kad pagal Estijos Darbingumo pašalpos įstatymą, asmens darbingumas vertinamas ne procentais, o nustatant vieną iš šių darbingumo lygių: išliekantis darbingumas, dalinis darbingumas, visiškas nedarbingumas (5 str. 3 d.).

Tiek Socialinio draudimo valdyba (*Sotsiaalkindlustusamet*), tiek Nedarbo draudimo fondas (*Töötukassa*) paminėtas negalios lygio ir darbingumo nustatymo paslaugas teikia kaip valstybės užtikrinamas viešąsias administracines paslaugas, tai yra nemokamai gavėjams. Socialinių išmokų asmenims su negalia įstatyme nustatyta, kad negalios lygio nustatymo, įskaitant medicininį vertinimą, išlaidos padengiamos iš valstybės biudžeto per Socialinių reikalų ministerijos biudžetą (21 str. 2 d.). Nedarbo draudimo įstatyme⁴³ nustatyta, kad Nedarbo draudimo fondo veikla finansuojama valstybės biudžeto, nedarbo draudimo įmokų ir kitomis lėšomis (33 str.).

Socialinė pagalba asmenims su negalia

Socialinių išmokų asmenims su negalia įstatymas nustato socialines išmokas visų amžiaus tarpsnių (nepilnamečiams, darbingo amžiaus ir pensinio amžiaus) asmenims su negalia, taip pat išmoką vaiką auginančiam neįgaliam tėvui, motinai ar globėjui, studijų išmoką ir papildomo mokymo išmoką (4 str.). Socialines išmokas asmenims su negalia skiria ir jų dydį nustato Socialinio draudimo valdyba (17 str. 1 d.). Lėšos tam tikslui skiriamos iš valstybės biudžeto per Socialinių reikalų ministerijos biudžetą (21 str. 1 d.).

⁴¹ RiigiPortaal – Disability card:

<https://www.eesti.ee/eraisik/en/artikkel/disabled-people/determination-of-disability/disability-card>

⁴² Töövõimetoetuse seadus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126062025032?leiaKehtiv>

⁴³ Töötuskindlustuse seadus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/103032011019?leiaKehtiv>

Socialinių paslaugų įstatyme⁴⁴ nustatytos šių rūšių socialinės paslaugos: socialinė ir darbo rehabilitacija, asmeninio asistento paslauga, socialinė pagalba namų aplinkoje, parama būsto pritaikymui, socialinio transporto paslauga, techninių pagalbos priemonių suteikimas ir kompensavimas, dienos užimtumo ir priežiūros paslauga, laikina institucinė globa. Pagal įstatymą, socialines paslaugas ir kitą socialinę pagalbą turi organizuoti ta vietos savivaldybė, kurioje yra oficialiai deklaruota asmens gyvenamoji vieta (5 str.). Socialinių paslaugų finansavimas yra mišrus, kai vietos savivaldybės lėšomis finansuojama dauguma socialinių paslaugų, o valstybė skiria vietos savivaldybėms tikslines kompensacines dotacijas už kai kurias socialinės pagalbos priemones, tarp jų vaikams su dideliais priežiūros ir pagalbos poreikiais, taip pat psichikos sveikatos paslaugoms (14, 22¹, 45¹¹, 45¹⁷, 72, 88, 156 str. ir kt.).

Socialinių paslaugų įstatyme nustatyta, kad už socialinių paslaugų teikimą gali būti imamas mokestis. Vietos savivaldybė pati nustato savo teikiamų paslaugų įkainius ir mokėjimo sąlygas, o sprendimą dėl mokesčio taikymo priima paslaugą teikianti ar už ją mokanti įstaiga. Konkrečiu atveju asmeniui taikomo mokesčio dydis tiesiogiai priklauso nuo paslaugos apimtys, kainos, paslaugą gaunančio asmens ir jo šeimos ekonominės padėties. Turi būti užtikrintas principas, kad mokesčio dydis negali tapti kliūtimi gauti socialinę paslaugą (16 str.).

Pagal Darbingumo pašalpos įstatymą, darbingumo netekimo išmoką skiria ir moka Nedarbo draudimo fondas (*Töötukassa*) (3 str.). Darbingumo netekimo pašalpa finansuojama iš valstybės biudžeto (4 str.). Šios rūšies pašalpa skirta tam, kad užtikrintų pajamas asmeniui, kuriam nustatytas dalinis darbingumas arba visiškas nedarbingumas (11 str.). Darbingumo netekimo pašalpa apskaičiuojama remiantis dienos norma: asmeniui, kuriam nustatytas dalinis darbingumas, skiriama 57 procentai dienos normos; asmeniui, kuriam nustatytas visiškas nedarbingumas – 100 procentų dienos normos (13 str. 1, 2 d.). Įstatymo 14 straipsnyje įtvirtinta darbingumo netekimo pašalpos bazinė dienos norma yra 11,25 EUR, tačiau šis dydis yra indeksuojamas ir 2026 m. yra 22,10 EUR⁴⁵.

Estija jau daugiau nei dešimtmetį įgyvendina nuoseklią globos deinstitutionalizacijos politiką, kurios tikslas – uždaryti arba pertvarkyti dideles globos institucijas ir pereiti prie mažų, bendruomeninių gyvenimo namų, tuo pat metu pirmenybę teikiant individualizuotų socialinių paslaugų užtikrinimui asmens su negalia gyvenamojoje aplinkoje. 2006–2021 m. laikotarpiu, keliais etapais įgyvendinus nacionalinę valstybinių specialiosios priežiūros ir socialinės globos įstaigų pertvarkos programą, buvo modernizuota specialiosios priežiūros ir globos sistema, mažinanti poreikį institucinei globai, o esant reikalui, ją teikiant mažuose bendruomeninio gyvenimo namuose. Siekiama, kad žmonėms su negalia reikalingos socialinės paslaugos būtų teikiamos ten, kur žmogus gyvena, socialinė pagalba būtų individualizuota ir padedanti išlaikyti galimybę gyventi bendruomenėje visą gyvenimo ciklą⁴⁶. Paminėtina, kad reikalavimai gyvenamajai aplinkai teikiant socialines paslaugas, nustatyti socialinės apsaugos ministro įsakymu, įtvirtina leistiną plotą vienam asmeniui, pavyzdžiui, bendro naudojimo patalpa: bent 2 m² vienam asmeniui, taip pat leistiną gyventojų skaičių patalpoje, pavyzdžiui, miegamajame kambaryje gali gyventi iki 2 tos pačios lyties asmenų, gaunančių visą parą teikiamą specialią priežiūrą⁴⁷.

Pažymėtina, kad globos deinstitutionalizacija (perėjimas nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų) Estijoje yra įtvirtinta kaip fundamentali valstybės strateginė kryptis Gerovės plėtros plane 2023–2030 m.⁴⁸ ir strategijoje „Estija 2035“⁴⁹. Socialinės apsaugos srityje akcentuojamas asmens su negalia savarankiškumo skatinimas ir paslaugų perkėlimas į bendruomenę, infrastruktūros pritaikymas taip, kad asmenys su negalia galėtų visavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, o ne būti izoliuoti įstaigose, socialinių paslaugų teikimas būtų orientuotas į gavėjo namų aplinką ar teikimą, sukuriant panašias sąlygas.

⁴⁴ *Sotsiaalhoolekande seadus*: <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122025029?leiaKehtiv>

⁴⁵ *Töötukassa – Töövõimetoetuse suurus*:

<https://www.tootukassa.ee/et/teenused/toovoiimetoetus/toovoiimetoetuse-suurus>

⁴⁶ *ESPN Flash Report 2018/49 – Recent progress in the process of deinstitutionalisation of special care services in Estonia*: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19977&langId=en>

⁴⁷ *Nõuded elukeskkonnale sotsiaalteenuste osutamisel*: <https://www.riigiteataja.ee/akt/114112025017>

⁴⁸ *Heaolu arengukava 2023–2030*: <https://www.sm.ee/heaolu-arengukava-2023-2030>

⁴⁹ *Strateegia „Eesti 2035“*: <https://valitsus.ee/strateegia-est-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>

Lenkija

Negalios ir netekto darbingumo samprata

Asmenų su negalia profesinės ir socialinės reabilitacijos ir užimtumo įstatyme⁵⁰ apibrėžiama, kad negalia (lenk. *niepełnosprawność*) reiškia nuolatinį arba laikiną negebėjimą dalyvauti socialiniame gyvenime dėl nuolatinio arba ilgalaikio organizmo funkcijų sutrikimo, ypač sukeliančio nedarbingumą (2 str. 10 d.).

Neįgalumo lygiai yra trys: sunkus, vidutinis ir lengvas (3 str. 1 d.). Atitinkamai išskiriamas nuolatinis, laikinas (dalinis) ar pagalbinėmis ir techninėmis priemonėmis kompensuojamas poreikis pagalbai (4 str.).

Asmens poreikių vertinimui, teisei į socialinę pensiją ir papildomą priedą įgyti, ir kai kurioms kitoms socialinio draudimo išmokoms reikalingas asmens darbingumo netekimo laipsnio nustatymas, reglamentuotas Socialinio draudimo fondo pensijų ir rentų įstatymu⁵¹. Darbingumo netekimas reiškia, kad asmuo visiškai ar iš dalies neteko gebėjimo dirbti dėl organizmo funkcijų sutrikimo ir nėra tikimybės, kad darbingumas bus atkurtas po perkvalifikavimo (12 str. 1 d.). Darbingumo netekimo lygiai yra šie: visiškas darbingumo netekimas, kai asmuo prarado gebėjimą atlikti bet kokią darbą; dalinis darbingumo netekimas, kai asmuo reikšmingu laipsniu neteko gebėjimo dirbti darbą, atitinkantį turimą kvalifikaciją (12 str. 2, 3 d.). Papildomai dar yra vertinamas asmens nesugebėjimas savarankiškai gyventi (13 str. 5 d.). Darbingumo netekimas ir negebėjimas savarankiškai gyventi nustatomas terminuotai (pagal bendrąją taisyklę – ne ilgiau kaip 5 metams) ir vėliau yra vertinama pakartotinai. Jei nėra tikimasi atkurti darbingumo ir savarankiškumo per šį laikotarpį, tai gali būti nustatomas ilgesnis terminas (13 str. 2, 3 d.).

Negalios ir darbingumo netekimo lygius nustatančios institucijos

Asmenų su negalia profesinės ir socialinės reabilitacijos ir užimtumo įstatyme įtvirtinta dviejų instancijų sistema. Apskričių (*powiatowe*) neįgalumo vertinimo komisijos veikia kaip pirmoji instancija, nustatanti negalios lygį ir pateikianti individualizuotus nurodymus dėl asmeniui reikalingų specialiųjų pagalbos priemonių, reabilitacijos, teisės į lengvatas (pavyzdžiui, automobilio statymo) (6 str. 1(1) d. ir 6b str.). Vaivadijų (*wojewódzkie*) komisijos neįgalumo lygių nustatymui, veikiančios kaip antroji instancija, nagrinėja apeliacijas dėl apskričių komisijų sprendimų (6 str. 1(2) d.).

Be to, paminėtos vaivadijų komisijos (neįgalumo lygių nustatymo) taip pat vertina asmeniui reikalingos individualizuotos paramos poreikį kaip asmens savarankiškumo praradimo pasekmę, skirdamos balus nuo 0 iki 100 pagal gebėjimą atlikti kasdienius veiksmus ir pagalbos (žmogiškosios ar technikos priemonių) būtinybę. Tam, kad asmeniui būtų vykdomas poreikių vertinimas, jis turi turėti prieš tai oficialiai nustatytą negalios lygį arba Socialinio draudimo įstaigos (*Zakład Ubezpieczeń Społecznych*) nustatytą darbingumo laipsnį (4b str. ir 6b³ str. 1 d.).

Neįgalumo vertinimo komisijų steigimo ir veiklos išlaidos yra finansuojamos valstybės biudžeto lėšomis. Šios išlaidos taip pat gali būti dengiamos iš teritorinių savivaldos vienetų finansinių išteklių (6 str. 1(a) d.).

Pagal Socialinio draudimo fondo pensijų ir rentų įstatymą, darbingumo netekimo lygius (visišką ar dalinį lygį), asmens negebėjimą savarankiškai gyventi nustato Socialinio draudimo įstaiga (*Zakład Ubezpieczeń Społecznych*), remdamasi gydytojų ekspertų išvadomis (14 str.).

Negalios, darbingumo netekimo lygio ir poreikių nustatymas yra nemokamas asmeniui⁵².

⁵⁰ Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20250000913>

⁵¹ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19981621118>

⁵² Serwis Rzeczypospolitej Polskiej – Uzyskaj orzeczenie o stopniu niepełnosprawności:

Socialinė pagalba asmenims su negalia

Lenkijoje socialinė parama ir socialinės paslaugos asmenims su negalia yra grįstos kompleksine sistema, kurią reglamentuoja keli pagrindiniai įstatymai:

- Socialinės paramos įstatymas⁵³:
 - 1) priežiūros paslaugos (*usługi opiekuńcze*) – pagalba kasdienėje veikloje (higiena, namų ruoša, maitinimas), teikiama asmens namuose;
 - 2) specializuotos priežiūros paslaugos (*specjalistyczne usługi opiekuńcze*) – pritaikytos asmenims su specifiniais poreikiais, pavyzdžiui, turintiems psichikos sutrikimų;
 - 3) socialinės paramos namai (*domy pomocy społecznej*) – ilgalaikė stacionari globa asmenims, kuriems nepakanka socialinės pagalbos namuose.
- Solidarumo fondo įstatymas⁵⁴:
 - 1) sudaro teisinį pagrindą iš specialaus fondo finansuoti paramos programas asmenims su negalia, tame tarpe asmeninio asistento paslaugas. Šiuo metu Lenkijoje asmeninio asistento paslauga dar nėra įtvirtinta įstatyme kaip nuolatinė sisteminė teisė. Vietoj to, ji veikia kaip valstybės finansuojama programa. Šeimos, darbo ir socialinės politikos ministerija kasmet tvirtina programas, tokias kaip „Asistentas asmeniui su negalia“ (*Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością*), nustatančias konkrečias paslaugų teikimo taisykles einamiesiems metams. Ministerijai paskelbus kvietimą teikti paraiškas, vietos savivaldybės teikia tokias paraiškas ministerijai, nurodydamos, kiek asistentų darbo valandų joms reikia. Ministerija įvertina paraiškas, paskirsto iš fondo gaunamą finansavimą ir pasirašo sutartis su vietos savivaldybėmis⁵⁵.
- Asmenų su negalia profesinės ir socialinės reabilitacijos ir užimtumo įstatymas⁵⁶:
 - 1) profesinė reabilitacija – subsidijos darbdaviams, skirtos darbo vietų pritaikymui ir darbuotojų su negalia atlyginimams, taip pat profesinės terapijos dirbtuvės (*warsztaty terapii zajęciowej*) asmenims, negalintiems įsidarbinti;
 - 2) techninė pagalba ir būsto pritaikymas – dalinis finansavimas per Valstybinį neįgaliųjų reabilitacijos fondą (*Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, PFRON*) ortopedinėms priemonėms, techninės pagalbos priemonėms, tarp jų neįgaliųjų vežimėliams, taip pat būsto pritaikymui;
 - 3) reabilitacijos stovyklos (*turnusy rehabilitacyjne*) – finansinė parama dalyvavimui aktyviose reabilitacijos programose.
- Paramos išmokų įstatymas⁵⁷:
 - 1) paramos išmoka (*świadczenie wspierające*) – skirta padidinti asmens su negalia savarankiškumą ir kompensuoti papildomas išlaidas, susijusias su negalia. Išmoką moka Socialinio draudimo įstaiga (*Zakład Ubezpieczeń Społecznych*). Išmokos dydis

<https://www.gov.pl/web/gov/uzyskaj-orzeczenie-o-stopniu-niepelnosprawnosci>

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej – Uzyskaj rentę z tytułu niezdolności do pracy:

<https://www.gov.pl/web/gov/uzyskaj-rente-z-tytulu-niezdolnosci-do-pracy>

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – Świadczenie wspierające:

https://www.gov.pl/web/rodzina/swiadczenie-wspierajace---pytania-i-odpowiedzi?utm_source=copilot.com

⁵³ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20040640593>

⁵⁴ Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o Funduszu Solidarnościowym:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180002192>

⁵⁵ Opolski Urząd Wojewódzki:

<https://www.gov.pl/web/uw-opolski/asystent-osobisty-osoby-z-niepelnosprawnoscia-dla-jednostek-samorzadu-terytorialnego---edycja-2025>

⁵⁶ Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20250000913>

⁵⁷ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o świadczeniu wspierającym:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20230001429>

priklauso nuo paramos poreikio lygio balais, kurį nustato vaivadijų komisijos (neįgalumo lygių nustatymo):

- 95–100 balų – 220 proc. socialinės pensijos (*renta socjalna*);
- 90–94 balai – 180 proc. socialinės pensijos;
- 85–89 balai – 120 proc. socialinės pensijos;
- 80–84 balai – 80 proc. socialinės pensijos;
- 75–79 balai – 60 proc. socialinės pensijos;
- 70–74 balai – 40 proc. socialinės pensijos.

Socialinė pensija (*renta socjalna*) reglamentuota atskiru Socialinės pensijos įstatymu⁵⁸ ir jame nustatyta, kad socialinės pensijos dydis lygus 100 proc. minimalios pensijos dėl visiško nedarbingumo (6 str.). Socialinės pensijos dydis kinta priklausomai nuo minimalios pensijos dėl visiško nedarbingumo dydžio kasmetinio indeksavimo, kaip tai nustato Socialinio draudimo fondo pensijų ir rentų įstatymas⁵⁹. Socialinės pensijos (*renta socjalna*) dydis iki 2026 m. kovo mėn. yra 1 878,91 zlotų (neatskaičius mokesčių)⁶⁰.

Pažymėtina, kad 2024 m. rugsėjo mėn. priėmus Socialinės pensijos įstatymo ir kai kurių kitų įstatymų pakeitimo įstatymą⁶¹, yra įvestas socialinės pensijos papildomas priedas (*dodatek dopełniający*), skiriamas pagal prašymą asmenims, turintiems teisę į socialinę pensiją, kurie yra pripažinti visiškai nedarbingais ir negalinčiais gyventi savarankiškai. Papildomas priedas mokamas kartu su socialine pensija. Papildomas priedas skiriamas pagal medicininį vertinimą dėl asmens nesugebėjimo gyventi savarankiškai (*niezdolność do samodzielnej egzystencji*), o ne pagal balų sistemą. Papildomo priedo suma kasmet indeksuojama ir iki 2026 m. kovo mėn. yra 2 610,72 zlotų (neatskaičius mokesčių)⁶².

Lenkijoje nuosekliai stiprinama globos deinstitutionalizacijos kryptis, kurios tikslas – užtikrinti, kad asmenys su negalia nepatektų į dideles globos įstaigas ir galėtų gyventi bendruomenėje, šeimoje ar artimoje aplinkoje. Tokie išpareigojimai įtvirtinti strateginiuose dokumentuose – Strategijoje socialinių paslaugų plėtrai iki 2030 m.⁶³, Strategijoje asmenų su negalia labui 2021–2030 m.⁶⁴ Pagrindiniai nacionaliniai finansavimo mechanizmai taip pat nukreipti į bendruomenines socialines paslaugas asmenims su negalia. Paminėtina, kad nuo 2024 m. veikiantis paramos išmokos (*świadczenie wspierające*) mechanizmas leidžia asmeniui gauti tiesioginę finansinę paramą. Šie pinigai skirti tam, kad asmuo galėtų pats spręsti dėl jam reikalingų socialinių paslaugų pasirinkimo ir taip išvengti patekimo į valstybinę globos įstaigą.

Remiantis galiojančia teisine baze, reglamentuojančia asmenų su negalia socialinę apsaugą, įskaitant Socialinės paramos, Solidarumo fondo ir Profesinės ir socialinės rehabilitacijos ir užimtumo įstatymus, Lenkijos socialinės paramos ir išmokų asmenims su negalia sistema finansuojama iš šių pagrindinių šaltinių:

- Solidarumo fondo (*Fundusz Solidarnościowy*), finansuojančio asmeninio asistento paslaugas, laikinąją priežiūrą (*opieka wytchnieniowa*), paramos išmoką (*świadczenie wspierające*);
- Valstybinio neįgaliųjų rehabilitacijos fondo (*Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych*), finansuojančio darbo vietų pritaikymą, ortopedinių priemonių kompensavimą, rehabilitacijos stovyklas ir profesinės terapijos dirbtuves;

⁵⁸ Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031351268>

⁵⁹ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19981621118>

⁶⁰ Wydawnictwo Podatkowe GOFIN – Wysokość renty socjalnej i dodatku dopełniającego:

<https://wskazniki.gofin.pl/wskaznik/148/wysokosc-renty-socjalnej>

⁶¹ Ustawa z dnia 27 września 2024 r. o zmianie ustawy o rencie socjalnej oraz niektórych innych ustaw:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20240001615>

⁶² Wydawnictwo Podatkowe GOFIN – Wysokość renty socjalnej i dodatku dopełniającego:

<https://wskazniki.gofin.pl/wskaznik/148/wysokosc-renty-socjalnej>

⁶³ Strategia Rozwoju Usług Społecznych:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20220000767/O/M20220767.pdf>

⁶⁴ Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20210000218>

- Socialinio draudimo įstaigos (*Zakład Ubezpieczeń Społecznych*), finansuojančios netekto darbingumo pensiją, reabilitacijos, perkvalifikavimo paskirties ir kitas išmokas;
- valstybės biudžeto, finansuojančio dalį socialinių paslaugų, socialinę pensiją (*renta socjalna*), vaivadijų ir apskričių komisijų veiklą;
- vietos savivaldos biudžeto, finansuojančio socialinės pagalbos namų, socialinės paramos centrų veiklą, vietines priežiūros ir pagalbos namuose socialines paslaugas ir dalį asmenų su negalia socialinės integracijos programų.

Lėšų poreikio socialinėms paslaugoms ir išmokoms asmenims su negalia planavimo sistema yra decentralizuota, kai finansavimo poreikiai nustatomi skirtingais lygmenimis, priklausomai nuo to, kas moka konkrečią išmoką ar teikia socialinę paslaugą. Paminėtini tokie svarbiausi kriterijai kaip praėjusių metų finansavimas, prognozuojamas gavėjų skaičius, demografinės tendencijos.

Švedija

Negalios samprata

Diskriminacijos draudimo įstatyme⁶⁵ negalia apibrėžiama kaip ilgalaikiai fiziniai, psichiniai ar intelektualiniai funkciniai apribojimai, kurie yra ligos ar traumos pasekmė (buvusi gimstant, atsiradusi vėliau ar pagrįstai prognozuojama (tikėtina) ateityje) (1 sk. 5 str. 4 d.).

Paramos ir paslaugų asmenims su tam tikrais funkciniais sutrikimais įstatyme⁶⁶ nustatytos trys asmenų su negalia kategorijos:

- 1) asmenys, turintys intelekto sutrikimų, autizmą arba į autizmą panašių būklių;
- 2) asmenys, turintys reikšmingą ir nuolatinį intelektualinį funkcinį sutrikimą po galvos smegenų pažeidimo, patirtos suaugus dėl ligos ar išorinės traumos;
- 3) asmenys, turintys kitų didelių ir nuolatinių fizinių ar psichinių funkcinų sutrikimų, kurie akivaizdžiai nėra nulemti įprasto senėjimo, jeigu jie sukelia reikšmingų sunkumų kasdienėje veikloje ir dėl to atsiranda didelės apimties paramos ar paslaugų poreikis (1 str.).

Pagal paminėtas tris kategorijas skiriamos socialinės paslaugos ir pagalbos priemonės yra orientuotos į žmogaus gyvenimo kokybę, savarankiškumą ir orumą (asistento, palydėjimo paslauga, laikina ar ilgalaikė institucinė globa ir priežiūra ar teikiama namų aplinkoje, ir pan.).

Atskirai Socialinės apsaugos kodekse⁶⁷ reglamentuota socialinio draudimo išmokų sistema (finansinė parama) siejama su asmens darbingumo sumažėjimu dėl negalios ar finansinio kompensavimo poreikiu dėl funkcinų sutrikimų. Nuo asmens darbingumo netekimo laipsnio, matuojamo procentais (25, 50, 75 ar 100 procentų pakopomis), priklauso tokios socialinio draudimo išmokos kaip nuolatinė darbingumo netekimo išmoka (šved. *sjukersättning*), laikino darbingumo netekimo išmoka 19–29 metų amžiaus asmenims (*aktivitetsersättning*), išmoka dėl darbo vietoje patirtos traumos ar profesinės ligos (*arbetsskadelivranta*). Nuo funkcinų poreikių priklauso, pavyzdžiui, išmoka automobiliui įsigyti (*bilstöd*) ar papildomų išlaidų kompensacija (*merkostnadsersättning*).

Socialinės paramos modelio bendrasis, plačiausiam gavėjų ratui taikomas įstatymas yra Socialinių paslaugų įstatymas⁶⁸. Jo pagrindu suteikiamos bazinės socialinės paslaugos tais atvejais,

⁶⁵ *Diskrimineringslag* (2008:567):

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/

⁶⁶ *Lag* (1993:387) *om stöd och service till vissa funktionshindrade*:

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993387-om-stod-och-service-till-vissa_sfs-1993-387/

⁶⁷ *Socialförsäkringsbalk* (2010:110):

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialforsakringsbalk-2010110_sfs-2010-110/

⁶⁸ *Socialtjänstlag* (2025:400):

kai asmuo nepatenka į aukščiau paminėtas Paramos ir paslaugų asmenims su tam tikrais funkciniais sutrikimais įstatymo kategorijas arba asmeniui reikalinga papildoma pagalba, nenumatyta specialiajame įstatyme. Sprendimas dėl pagalbos poreikio pagal Socialinių paslaugų įstatymą priimamas atliekant individualų vertinimą, kuriuo nustatoma, ar asmuo savo poreikiais negali pasirūpinti pats ar kitais būdais, siekiant užtikrinti jam tinkamą pragyvenimo lygį, kartu suteikiant savivaldybėms teisę tam tikras prevencines ir bazines paslaugas siūlyti ir teikti supaprastinta tvarka, be individualizuoto išsamaus tyrimo, kaip bendrąsias paslaugas gyventojams.

Asmens su negalia padėtį ir poreikius nustatanti institucija

Pagal Paramos ir paslaugų asmenims su tam tikrais funkciniais sutrikimais įstatymą (toliau – LSS įstatymas), atsakomybė už įstatyme numatytos socialinės paramos ir paslaugų teikimo organizavimą ir užtikrinimą tenka savivaldybėms (*kommuner*) (2 str. 2 d.). Regionai (*regioner*) yra atsakingi už specifinę paramos priemonę – konsultavimą ir kitokią specializuotą asmeninę pagalbą, reikalaujančią specifinių žinių apie atitinkamų kategorijų asmenų su negalia poreikius (2 str. 1 d.).

Pagal Socialinių paslaugų įstatymą (toliau – SoL įstatymas), už socialines paslaugas asmeniui atsakinga jo nuolatinės gyvenamosios vietos savivaldybė (29 str. 1 d.).

Asmens su negalia prašymo ir vertinimo tvarkos iliustracijai pateikiant Jonšopingo vietos savivaldybės pavyzdį, pažymėtina, kad asmuo gali kreiptis dėl LSS ir SoL įstatymuose numatytų socialinių paslaugų tiek telefonu, tiek atsisuntęs interneto svetainėje pateikiamas prašymų formas ir, jas užpildžius (pridedami medicininiai dokumentai, įrodantys negalią), nusiuntęs įprastiniu paštu savivaldybės padaliniui, administruojančiam asmenų su negalia reikalus. Kiekvieno besikreipiančiojo reikalu užsiima atvejo vadybininkas (*handläggare*), kuris atlieka vertinimą, surinkdamas ir analizuodamas dokumentus ir susitikdamas su pareiškėju, ir priima sprendimą dėl reikiamų socialinės pagalbos priemonių ir jų skyrimo ar asmens prašymo atmetimo (pastaruoju atveju galima teikti apeliacinį skundą savivaldybės socialinių reikalų administracijai)⁶⁹.

Dalis vietos savivaldybių, pavyzdžiui, Šelefteo, Stokholmo, suteikia galimybę prašymus dėl LSS įstatyme numatytų socialinių paslaugų ir dalies paslaugų pagal SoL įstatymą pateikti skaitmeninio ryšio priemonėmis, interneto svetainėje su asmens tapatybės patvirtinimu prisijungus prie paskyros⁷⁰. Jei vietos savivaldybė teikia socialinę paslaugą asmeniui su negalia pagal LSS įstatymą, tai yra nemokama gavėjui, išskyrus labai konkrečias išimtis, kai reikia mokėti už maistą ir nuomą gyvenant specialiajame būste (LSS įstatymo 19–21 str.). Socialinė paslauga pagal SoL įstatymą dažniausiai mokama, priklausomai nuo asmens pajamų, tačiau yra nustatyti maksimalūs leistini mokesčio dydžiai, taip pat privaloma palikti asmeniui minimalią pragyvenimo sumą (SoL įstatymo 32 sk. 6–8 str.).

Kreipiantis dėl regionų atsakomybei tenkančios socialinės pagalbos pagal LSS įstatymą, tvarka tokia pat – žodžiu ar raštu, užpildžius atitinkamą formą, pateikiamas prašymas, kurį vertina atvejo vadybininkas, pateikiantis sprendimą (neigiamą sprendimą galima skųsti regiono administracijai ir toliau Administraciniam teismui (*Förvaltningsrätten*). Gavus teigiamą sprendimą dėl konsultacijų ir paramos, regioninė specialistų komanda suteikia raidos ir funkcinio gebėjimų stiprinimo paslaugas, numatytas terminuotame konkrečios socialinės priemonės įgyvendinimo plane. Toks sudarytas individualus planas gali būti reguliariai peržiūrimas, kol pasiekiami numatyti tikslai. Asmens bendravimas su specialistais vyksta tiek susitikimų metu, tiek telefonu ar vaizdo

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/

⁶⁹ Jönköpings kommun – Ansöka om insats, för dig med funktions-nedsättning:

<https://www.jonkoping.se/omsorg--stod/stod-till-personer-med-funktionsnedsattning/ansoka-om-insats-for-dig-med-funktionsnedsattning>

⁷⁰ Skellefteå kommun:

<https://skelleftea.se/invanare/startside/omsorg-och-stod/funktionsnedsattning/vilket-stod-kan-du-ansoka-om-enligt-lss-eller-sol>

Stockholms stad – Guide: <https://funktionsnedsattning.stockholm/ansok-om-stod-och-omsorg/>

skambučiais, o konkretų bendravimo būdą lemia individualūs poreikiai⁷¹. Šios regioninės socialinės paslaugos asmenims su negalia yra nemokamos (LSS įstatymo 21 str.).

Pagal Socialinės apsaugos kodeksą, už asmens su negalia darbingumo (darbo gebėjimo) sumažėjimo laipsnio nustatymą atsakinga Socialinio draudimo agentūra (*Försäkringskassan*) (33, 36, 39–41, 110 sk.). Ši agentūra, administruojanti socialinį draudimą, yra valstybinė institucija, pavaldi Socialinių reikalų ministerijai, o agentūros veikla finansuojama iš valstybės biudžeto per ministerijai skirtus asignavimus⁷². Asmenys su negalia gali teikti prašymus kartu su lydimaisiais mediciniais ir kitais dokumentais pagal išmokos rūšį Socialinio draudimo agentūrai įvairiais formatais – pateikdami užpildytą popierinę formą ar su tapatybę patvirtinančiomis priemonėmis prisijungę prie elektroninės savitarnos „Mina sidor“ agentūros interneto svetainėje, ar kreipdamiesi į Valstybinį paslaugų centrą (*Statens servicecenter*). Paminėtina, kad pastarasis Valstybinis paslaugų centras yra biudžetinė įstaiga, pavaldi Finansų ministerijai ir veikianti kaip tarpininkaujanti institucija (vieno langelio principas), kuri fiziniuose aptarnavimo skyriuose, išsidėsčiusiuose visoje šalies teritorijoje, teikia gyventojams klientų aptarnavimo paslaugas socialinio draudimo, mokesčių, pensijų ir užimtumo administravimo agentūrų funkcijų ribose, tačiau pati administracinių sprendimų nepriima⁷³.

Socialinio draudimo agentūros atvejo vadybininkas (*handläggare*), įvertinęs visus reikiamus dokumentus, priima sprendimą dėl asmens darbo gebėjimo praradimo procentinio lygio ir socialinės išmokos skyrimo. Neigiamą sprendimą galima skųsti iš pradžių agentūrai, kad būtų atlikta privaloma sprendimo peržiūra, o toliau – Administraciniam teismui. Jei agentūra priima teigiamą sprendimą, tai išmoka (periodinė ar vienkartinė) pervedama į gavėjo sąskaitą⁷⁴.

Socialinė pagalba asmenims su negalia

LSS įstatyme numatytos socialinės paslaugos teikiamos tik tada, kai pats asmuo jų prašo. Jei asmuo yra jaunesnis nei 15 metų arba akivaizdžiai nepajėgia savarankiškai priimti sprendimo, prašymą gali pateikti jo atstovas pagal įstatymą ar paskirtas teismo, patikėtinis, globėjas ar įgaliotinis pagal ateities įgaliojimą. Kai paslauga susijusi su vaiku, vaikui turi būti suteikta jam suprantama informacija ir sudaryta galimybė pasakyti savo nuomonę. Vaiko nuomonė turi būti įvertinta atsižvelgiant į jo amžių ir brandą (8 str.).

LSS įstatyme yra įtvirtinta 10 rūšių socialinė pagalba:

- 1) konsultavimas ir individuali pagalba;
- 2) asmeninis asistentas (yra šis paslaugos finansavimo ypatumas – už pirmąsias 20 asmeninio asistento valandų per savaitę moka vietos savivaldybė, o už visas viršijančias – valstybė per Socialinio draudimo agentūrą (*Försäkringskassan*);
- 3) palydėjimo paslauga;
- 4) asmeninis kontaktinis asmuo (socialinis palydovas) (*kontaktperson*);
- 5) atokvėpio paslauga namų aplinkoje artimiesiems;
- 6) trumpalaikė priežiūra ne namuose;
- 7) priežiūra po pamokų nepilnamečiams nuo 12 metų amžiaus;
- 8) apgyvendinimas šeimynoje arba specialiuose būstuose, skirtuose vaikams ir jaunimui;
- 9) specializuotas būstas suaugusiems;
- 10) dienos užimtumo veikla (darbo terapija, užimtumo centrai) (9 str.).

Į kurią nors iš trijų LSS įstatymo tikslinių grupių patenkantis asmuo su sunkia negalia gali prašyti bet kurios iš 10 LSS įstatyme numatytų socialinių paslaugų – nėra iš anksto nustatyto ribojimo, kad jam priklauso tik tam tikros. Socialinės paslaugos pagal LSS įstatymą teikiamos nemokamai

⁷¹ Region Skåne – Det här gäller när du söker råd och stöd enligt LSS:

<https://vard.skane.se/habilitering-och-hjalpmedel/for-vuxna/regler-och-rattigheter/det-har-galler-nar-du-soker-rad-och-stod-enligt-LSS/>

⁷² Om Försäkringskassan: <https://www.forsakringskassan.se/om-forsakringskassan>

⁷³ Statens servicecenter: <https://www.statenssc.se/en/about-us>

⁷⁴ Försäkringskassan – Ersättning från Försäkringskassan – steg för steg:

<https://www.forsakringskassan.se/om-forsakringskassan/ersattning-fran-forsakringskassan---steg-for-steg>

gavėjui, išskyrus labai konkrečias išimtis, kai reikia mokėti už maistą ir nuomą gyvenant specialiaame būste.

Kaip paminėta aukščiau tekste, atsakomybė už LSS įstatyme numatytos socialinės paramos ir paslaugų teikimo organizavimą ir užtikrinimą tenka savivaldybėms (*kommuner*) (tik konsultavimas ir specializuota individuali pagalba yra regionų funkcija). Paminėtinas LSS įstatyme numatytų paslaugų kaštų išlyginimo mechanizmas, reglamentuotas Paramos ir paslaugų asmenims su tam tikrais funkciniais sutrikimais išlaidų kompensavimo (išlyginimo) įstatymu⁷⁵. Kiekvienai vietos savivaldybei apskaičiuojamas teorinis lėšų poreikio standartinis dydis LSS įstatyme numatytoms socialinėms paslaugoms finansuoti. Šis skaičiavimas grindžiamas tokiais objektyviais kriterijais kaip gyventojų skaičius ir amžius, LSS įstatymo priemonių gavėjų skaičius, teikiamos socialinės pagalbos apimtis. Gautas finansinis rodiklis lyginamas su šalies vidurkiu ir tuo atveju, kai vietinis rodiklis didesnis, tai vietos savivaldybė gauna išlyginamąją dotaciją (*bidrag*), o jei mažesnis – vietos savivaldybė moka išlyginamąjį mokestį (*avgift*). Taigi, šioje sistemoje solidariai dalyvauja visos savivaldybės – vienos moka, kitos gauna trūkstamas lėšas. Už viso šio mechanizmo veikimą atsakingos institucijos yra Švedijos statistikos tarnyba (*Statistiska centralbyrån*), atliekanti skaičiavimus remiantis duomenimis apie LSS įstatymo paslaugų gavėjus, Švedijos mokesčių agentūra (*Skatteverket*), administruojanti persikirstomų lėšų srautus, Nacionalinė sveikatos ir socialinės gerovės valdyba (*Socialstyrelsen*), administruojanti LSS įstatymo paslaugų registrą, į kurią vietos savivaldybės privalo teikti duomenis apie suteiktas socialines paslaugas.

Pagal SoL įstatymą teikiamos šių rūšių socialinės paslaugos: pagalba namuose (*hemtjänst*), dienos užimtumo / dienos veiklos paslaugos (*dagverksamhet*), apgyvendinimas specialiaame būste (*särskilt boende*), šeimos konsultavimas (*familjerådgivning*), lydėjimo paslauga (*ledsagarservice*), kontaktinio asmens paslauga (*kontaktperson*), laikinas atokvėpis artimiesiems (*avlösarservice*) ir pagalba buityje ir kasdieniame gyvenime asmenims su psichikos ar kitomis funkcinėmis negaliomis (*boendestöd*). Pagal SoL įstatymą suteikiamos bazinės socialinės paslaugos tais atvejais, kai asmuo nepatenka į aukščiau paminėtas LSS įstatymo kategorijas arba asmeniui reikalinga dar ir papildoma socialinė pagalba, nenumatyta specialiajame įstatyme. Kitaip tariant, asmuo gali tuo pat metu gauti socialines paslaugas pagal LSS ir SoL įstatymus. Už SoL įstatymo pagrindu teikiamas socialines paslaugas asmeniui atsakinga jo nuolatinės gyvenamosios vietos savivaldybė. Socialinė paslauga pagal SoL įstatymą dažniausiai mokama, priklausomai nuo asmens pajamų, tačiau yra nustatyti maksimalūs leistini mokesčio dydžiai, taip pat privaloma palikti asmeniui minimalią pragyvenimo sumą (SoL įstatymo 32 sk. 6–8 str.).

Skirtingai nei LSS įstatymo atveju, SoL pagrindu teikiamoms socialinėms paslaugoms nėra atskiro vietos savivaldybių kaštų išlyginimo įstatymo – savivaldybių finansiniai skirtumai kompensuojami per bendrą nacionalinę išlyginimo sistemą, apimančią visas vietos savivaldybių veiklos sritis: švietimą, sveikatos priežiūrą, infrastruktūrą, socialines paslaugas ir kt.

Socialinio draudimo agentūra (*Försäkringskassan*), vadovaudamasi Socialinės apsaugos kodeksu, skiria ir moka šių rūšių socialines išmokas:

- 1) susijusias su asmens darbingumo procentiniu lygiu (matuojama 25, 50, 75 ar 100 procentų pakopomis):
 - ligos išmoka (*sjukpenning*), skiriama laikinai netekus darbingumo dėl ligos;
 - ilgam laikui ar nuolat netekto darbingumo išmoka, skirta 19–64 metų amžiaus asmenims (*sjukersättning*);
 - 19–29 metų amžiaus asmenims skirta darbingumo netekimo išmoka (aktivitetsersättning);
 - būsto priedas (*bostadstillägg*), skiriamas asmenims, jau gaunantiems „sjukersättning“ ar „aktivitetsersättning“ išmokas, siekiant padengti būsto išlaidas (nuomą, mokesčius), jei asmens pajamos yra mažos.
- 2) susijusias su asmens funkciniais poreikiais, kai patiriamos papildomos išlaidos dėl negalios:

⁷⁵ Lag (2008:342) om utjämning av kostnader för stöd och service till vissa funktionshindrade:

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2008342-om-utjamning-av-kostnader-for-stod_sfs-2008-342/

- kompensacija asmeniniam asistentui, kai poreikis viršia 20 val.;
 - kompensacija dėl negalios sukeltų papildomų išlaidų (merkostnadsersättning);
 - išmoka automobiliui įsigyti (*bilstöd*), skiriama asmenims, kurie dėl nuolatinės negalios turi didelių sunkumų judėti savarankiškai ar naudotis viešuoju transportu. Išmoką sudaro kelios dalys: bazinė fiksuota dalis (*grundbidrag*), papildoma kompensacijos dalis, skirta faktinėms automobilio įsigijimo išlaidoms padengti (*anskaffningsbidrag*), pritaikymo dalis (*anpassningsbidrag*);
 - speciali dantų priežiūros išmoka (*särskilt tandvårdsbidrag*), prevencinė finansinė parama asmenims, kurių negalia ar liga didina dantų problemų riziką;
 - pagalbinių priemonių darbui (*arbetshjälpmedel*), skiriamos asmeniui arba darbdaviui, siekiant pritaikyti darbo vietą ar darbo priemones, kad asmuo su negalia galėtų dirbti.
- 3) susijusias su vaiko negalia (mokama tėvams ar globėjams):
- priežiūros išmoka (*omvårdnadsbidrag*), skiriama už vaiko priežiūrą ir globą, kai viršijama įprasta to paties amžiaus vaikams reikalinga priežiūra;
 - papildomų išlaidų kompensacija vaikams (*merkostnadsersättning för barn*), skiriama padengti specifinėms išlaidoms, atsiradusioms dėl vaiko negalios (pavyzdžiui, brangesnė įranga, specialus maistas);
 - kontaktinių dienų išmoka (*kontaktdagar*), skiriama tėvams, auginantiesiems vaiką, kuriam taikomas LSS įstatymas. Kiekvienas iš tėvų gauna kompensaciją už 10 dienų per metus, kad galėtų dalyvauti kursuose apie vaiko negalią ar lankytis vaiko ugdymo įstaigoje⁷⁶.

Socialinio draudimo agentūra (*Försäkringskassan*) moka socialines išmokas asmenims su negalia iš dviejų pagrindinių šaltinių: valstybės biudžeto ir socialinio draudimo įmokų, kaip tai nustato Socialinės apsaugos kodekso nuostatos.

Tiek LSS ir SoL įstatymų, tiek Socialinės apsaugos kodekso pagrindu teikiamų socialinių paslaugų ir išmokų tikslas – padėti asmeniui su negalia įveikti ar sušvelninti kasdienius buitinius ir specialios priežiūros iššūkius, pirmenybę teikiant socialinėms paslaugoms asmens gyvenamojoje aplinkoje. Specializuotose apžvalgose pažymima, kad Švedijoje institucinių globos namų kaip paslaugos formos nebelikę – juos pakeitė bendruomeninės paslaugos ir specializuotas būstas, orientuotas į žmogaus privatumą ir pagalbą užtikrinant savarankiškumą⁷⁷. Pavyzdžiui, pagal LSS įstatymą, siūlomos šios suaugusiųjų būsto formos: grupinio gyvenimo namai (*gruppbostad*), kuriuose rekomenduojamas mažas asmenų skaičius (dažniausiai 3–5), taip pat savarankiško gyvenimo būstas, sudarytas iš atskirų butų su socialinių paslaugų pasiekiamumu pagal poreikį (*servicebostad*). SoL įstatymo sistemoje, yra specialiosios paskirties būstas (su nuolatine priežiūra ir saugia aplinka) (*särskilt boende*) ir trumpalaikis būstas (*korttidsboende*), skirtas laikinai reabilitacijai ar šeimos narių atokvėpio tikslams, kai asmuo laikinai negali savimi pasirūpinti savo namuose⁷⁸.

Vokietija

Negalios samprata

⁷⁶ *Försäkringskassan – Disability*: <https://www.forsakringskassan.se/english/disability>

⁷⁷ Kristina Engwall at al. Transformed Institutionalization. A Literature-Based Study of ‘Independent Living’ among Persons with Intellectual Disabilities in three Nordic Countries. *Stockholm University Press*. 2026: <https://sjdr.se/articles/10.16993/sjdr.1329>

⁷⁸ *Inspektionen för vård och omsorg – Housing with special services for adults (LSS)*: <https://www.ivo.se/other-languages/authorisations/lss-activities/housing-with-special-services-for-adults-lss/>
Senaste version av SOSFS 2002:9 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade:
<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/regler-och-riktlinjer/foreskrifter-och-allmanna-rad/konsoliderade-foreskrifter/20029-om-bostad-med-sarskild-service-for-vuxna-enligt-9--9-lagen-1993387-om-stod-och-service-till-vissa-funktionshindrade-lss/>

Federaliniame Neįgaliųjų lygių galimybių įstatyme⁷⁹ nustatyta, kad asmuo su negalia yra asmuo, turintis ilgalaikių fizinių, psichinių, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikoje su požiūrio ir aplinkos sąlygotomis kliūtimis gali trukdyti asmeniui lygiaverčiai dalyvauti visuomenės gyvenime. Terminas „ilgalaikis“ reiškia tikėtiną laikotarpį, trunkantį ilgiau kaip šešis mėnesius (3 str.).

Socialinio kodekso IX knygos⁸⁰ nuostatos detalizuoja, kad neįgalumo lygiai nustatomi 10 balų intervalais iki maksimalios 100 balų ribos. Asmeniui neįgalumo lygis oficialiai įforminamas tik tada, kai nustatomas ne mažesnis kaip 20 balų dydis (152 str. 1 d.).

Pagal Socialinį kodeksą, sunkus neįgalumo lygis prasideda nuo 50 balų ribos. Asmuo, turintis 30–50 balų atitinkantį neįgalumo lygį, tam tikromis sąlygomis gali būti prilyginamas sunkiai neįgaliam asmeniui, siekiant užtikrinti darbo vietos apsaugą (2 str. 2 ir 3 d.).

Asmeniui su sunkia negalia kompetentingos institucijos išduoda pažymėjimą, patvirtinantį jo sunkaus neįgalumo statusą ir teisę į išmokas ir kitą pagalbą. Toks pažymėjimas įprastai būna terminuotas ir atnaujinamas (152 str. 5 d.).

Socialinio kodekso VI knygos⁸¹ nuostatos reglamentuoja asmens darbingumo sumažėjimo vertinimą, siejamą su socialinio draudimo išmokomis, kompensuojančiomis netektas pajamas. Yra nustatytos dvi kategorijos: dalinis darbingumo sumažėjimas, kai asmuo dėl ligos ar negalios neapibrėžtą laiką negali dirbti bent 6 valandas per dieną įprastomis sąlygomis ir visiškas darbingumo netekimas, kai asmuo dėl ligos ar negalios neapibrėžtą laiką negali dirbti bent 3 valandas per dieną įprastomis sąlygomis (43 str.).

Negalios lygius ir darbingumo sumažėjimą / netekimą nustatančios institucijos

Asmens negalios lygį nustato federalinių žemių lygmenyje veikiančios institucijos, tokios kaip Bavarijos šeimos ir socialinių reikalų centras⁸², Žemutinės Saksonijos žemės socialinių reikalų, jaunimo ir šeimos tarnyba⁸³, Štutgarto socialinio aprūpinimo tarnyba⁸⁴ ir pan.

Negalios lygis (balais) nustatomas pagal vienodą federalinę tvarką, galiojančią visose federalinėse žemėse. Vietinės institucijos, nagrinėjančios paraiškas, turi vadovautis tais pačiais kriterijais, nustatytais reglamentu, priimtu federalinės Darbo ir socialinių reikalų ministerijos (šio dokumento priede yra pateiktos lentelės su ligų sąrašais, pagal kurias nustatoma, kad, pavyzdžiui, sergant tam tikra diabeto forma skiriamas 40 balų negalios lygis, o po klubo sąnario operacijos – kitoks lygis balais)⁸⁵. Negalios lygio nustatymo procesas yra nemokamas pareiškėjui (pagrindinis finansavimo šaltinis yra federalinių žemių biudžetai).

Asmuo prašymą dėl negalios lygio nustatymo gali pateikti institucijai pagal savo gyvenamąją vietą užsiregistravęs vizitui, nusiųsdamas paraišką su lydimaisiais mediciniais dokumentais (juose turi būti nustatyti funkciniai sutrikimai, ne vien diagnozės, o dokumentai turi būti ne senesni kaip 2 metų) įprastu paštu ar su asmens tapatybės identifikavimo priemonėmis prisijungęs prie paskyros interneto svetainėje. Institucijos medicinos ekspertų padalinys vykdo vertinimą, o institucija priima sprendimą (vok. *Bescheid*), kuriuo nustatomas negalios lygis (balais) ir, esant pagrįstam funkciniam poreikiui, specialios žymos (*Merkzeichen*), nurodomos raidėmis G, aG, B, H, Bl ir pan. (pavyzdžiui, B žymi lydinčiojo asmens poreikį, Bl – aklumą, G – reikšmingai sutrikęs judėjimas ir kt.). Žymos

⁷⁹ *Behindertengleichstellungsgesetz*:

<https://www.behindertenbeauftragter.de/DE/AS/rechtliches/behindertengleichstellungsgesetz/behindertengleichstellungsgesetz-node.html>

⁸⁰ *Sozialgesetzbuch Neuntes Buch*: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/BJNR323410016.html

⁸¹ *Sozialgesetzbuch (SGB) Sechstes Buch (VI)*: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_6/

⁸² *Zentrum Bayern Familie und Soziales*:

https://www.zbfs.bayern.de/menschen_mit_behinderung/antrag_und_feststellungsverfahren/

⁸³ *Landesamt für Soziales, Jugend und Familie*:

https://soziales.niedersachsen.de/startseite/menschen_mit_behinderung/behinderung_und_ausweis/feststellungsverfahren/-116.html

⁸⁴ *Versorgungsamt Stuttgart*: <https://www.lrabb.de/start/Service+ +Verwaltung/Versorgungsamt.html>

⁸⁵ *Versorgungsmedizin-Verordnung*:

<https://www.publikationen-bundesregierung.de/pp-de/publikationssuche/versorgungsmedizin-verordnung-1837236>

nėra automatiškai siejamos su negalios lygiu (balais), o grindžiamos asmens funkciniais poreikiais. Tokios žymos suteikia papildomą teisę į specifines lengvatas, pavyzdžiui, naudojantis viešuoju transportu ar parkuojant transporto priemonę, taip pat palydos užtikrinimą ir didesnes mokesčių lengvatas. Jei negalios lygis yra 50 balų ir daugiau, išduodamas sunkios negalios pažymėjimas⁸⁶.

Asmens darbingumo sumažėjimą ar netekimą nustato valstybinį pensijų draudimą administruojančios institucijos. Šią sistemą sudaro tokie pagrindiniai struktūriniai vienetai: federalinė pensijų draudimo įstaiga „Deutsche Rentenversicherung Bund“, įsikūrusi Berlyne, keturiolika regioninių pensijų draudimo įstaigų ir atskira pensijų draudimo įstaiga, atsakinga už kalnakasių, geležinkeliečių ir jūrininkų pensijų draudimą (*Deutsche Rentenversicherung Knappschaft-Bahn-See*). Visos šios įstaigos kartu sudaro valstybinę pensijų draudimo sistemą (*Deutsche Rentenversicherung*, toliau – DRV).

Asmuo dėl darbingumo sumažėjimo ar netekimo nustatymo ir atitinkamų pensijų draudimo išmokų turi pateikti prašymą kuriai nors iš DRV įstaigų. Paraišką kartu su priedamais mediciniais ir profesiniais dokumentais galima pateikti atvykus, atsiuntus įprastiniu paštu ar su skaitmeniniu tapatybės patvirtinimu prisijungus prie DRV paskyros interneto svetainėje. Toliau vyksta DRV organizuojamas vertinimas, jei reikia, pasitelkiant papildomus tyrimus ar gydytojo eksperto išvadą. Remiantis mediciniais duomenimis, priimamas sprendimas dėl teisės į atitinkamą pensijų draudimo išmoką. Šis procesas pareiškėjui nemokamas⁸⁷. Mokėjimas gydytojams už ekspertines išvadas yra reglamentuotas ir moka DRV įstaiga, o ne pareiškėjas⁸⁸.

Socialinė pagalba asmenims su negalia

Sprendimas dėl nustatyto negalios lygio (balais) ir funkcinų poreikių žymos sukuria teisinį pagrindą prašyti socialinių paslaugų, išmokų ir lengvatų, bet nepradedama automatiškai jų teikti ar mokėti. Asmuo su negalia turi kreiptis į atitinkamas institucijas ir teikti prašymus jo pageidaujamoms ir priklausančioms socialinėms paslaugoms, išmokoms ir lengvatoms gauti. Institucijos, užtikrinančios socialinę pagalbą:

- Socialinės paramos skyrius (*Sozialamt*) – pragyvenimo lėšos asmenims, negalintiems dirbti (*Grundsicherung*), pagalba pragyvenimui (*Hilfe zum Lebensunterhalt*), pagalba slaugai (*Hilfe zur Pflege*), pagalba akliesiems (*Blindenhilfe*);
- Integracijos pagalbos teikėjas (*Träger der Eingliederungshilfe*) – asmeninė socialinė pagalba, tame tarpe dalyvavimui visuomenėje, darbo ir mokymosi asistentai ir visos paslaugos, padedančios asmeniui su negalia gyventi savarankiškai, nepriklausomai nuo jo turtinės padėties;
- Slaugos draudimo kasa (*Pflegekasse*) – slaugos išmokos pinigais (*Pflegegeld*), slaugos paslaugos asmens gyvenamojoje aplinkoje (slaugytojo atvykimas), parama slaugos priemonėms įsigyti, atokvėpio slauga (*Verhinderungspflege*) ir subsidijos būsto pritaikymui prie slaugos poreikių;
- Užimtumo tarnyba (*Agentur für Arbeit*) – profesinė rehabilitacija, pagalba integruojantis į darbo rinką, mokymai ir perkvalifikavimas, pritaikytos darbo paieškos paslaugos ir specifinė parama jaunuoliams pradėdant karjerą;
- Integracijos tarnyba (*Integrationsamt*) – darbo vietos pritaikymas (techninė įranga), konsultacijos darbdaviams ir darbuotojams, sutikimo atleidimui iš darbo išdavimas (speciali apsauga) bei finansinė parama darbdaviams, įdarbinantiems asmenis su sunkia negalia;

⁸⁶ Zentrum Bayern Familie und Soziales – Antrag und Feststellungsverfahren:

https://www.zbfs.bayern.de/menschen_mit_behinderung/antrag_und_feststellungsverfahren/

⁸⁷ Bayern Portal – Erwerbsminderungsrente bei Berufsunfähigkeit; Beantragung:

<https://www.bayernportal.de/dokumente/leistung/983646131442?localize=false>

⁸⁸ Empfehlung zur Vergütung ärztlicher Leistungen (Gutachten und Befundberichte) für die gesetzliche Rentenversicherung:

https://www.bundesaerztekammer.de/fileadmin/user_upload/BAEK/Themen/Honorar/2023-01-01_Aktualisierte_einseitige_Verguetungsempfehlung_Deutsche_Rentenversicherung.pdf

- Valstybinis pensijų draudimas (*Deutsche Rentenversicherung*) – netekto darbingumo pensija (*Erwerbsminderungsrente*), medicininė rehabilitacija (siekiant susigrąžinti darbingumą), profesinės rehabilitacijos priemonės dirbantiesiems ir ankstyva senatvės pensija asmenims su sunkia negalia;
- Mokesčių inspekcija (*Finanzamt*) – metinė neapmokestinamų pajamų lengvata (*Pauschbetrag*), priklausanti nuo negalios lygio (balais), kelionės į darbą išlaidų nurašymas, specifinių gydymo ar slaugos išlaidų deklaravimas mažinant mokesčius;
- Socialinių reikalų tarnyba (*Versorgungsamt*) – neįgaliojo pažymėjimo išdavimas ir pratęsimas, metinio žetono (*Wertmarke*) pardavimas nemokamam važiavimui viešuoju transportu (turint žymas G, aG, H, Bl, Gl ar TBl), radijo ir televizijos ryšio mokesčių lengvatos patvirtinimas (turint žymą RF);
- Miesto savivaldybės administracija / Viešosios tvarkos skyrius (*Ordnungsamt*) – specialaus parkavimo leidimo išdavimas (mėlynas leidimas turint žymas aG arba Bl, oranžinis – tam tikrais kitais atvejais), teisė naudotis specialiomis stovėjimo vietomis;
- Jaunimo reikalų tarnyba (*Jugendamt*) – integracijos pagalba vaikams ir jaunuoliams iki 18 metų, turintiems psichinę ar emocinę negalią, parama ugdymo procese, mokyklos asistentų skyrimas ir pagalba šeimai auginant vaiką su negalia.

Visos išvardytos paslaugos ir institucijų funkcijos yra reglamentuotos Vokietijos Socialinio kodekso (*Sozialgesetzbuch, SGB*) atitinkamose knygose (SGB I–XII), taip pat keliuose specialiuose teisės aktuose, įskaitant Kelių eismo taisyklių reglamentą (*Straßenverkehrsordnung, StVO*) ir kitus susijusius federalinius teisės aktus.

Pažymėtina, kad sunkią negalią, nuo 50 balų, turinčiam asmeniui papildomai suteikiama speciali apsauga nuo atleidimo iš darbo be Integracijos tarnybos sutikimo (*Kündigungsschutz*), papildomos 5 dienos atostogų per metus, teisė į darbo vietos pritaikymą, įdarbinimo kvotos darbdaviams viešajame ir privačiame sektoriuose (turint 20 ar daugiau darbuotojų, mažiausiai 5 proc. darbo vietų skiriama asmenimis su sunkia negalia, o nesilaikantys šios kvotos moka kompensacinį mokestį (*Ausgleichsabgabe*), teisė į specialias subsidijas darbdaviui (už darbo vietos pritaikymą, įrangą, mokymą) (Socialinio kodekso IX knygos 154–161, 164, 168–175, 185–191, 208 str.).

Federalinė darbo ir socialinių reikalų ministerija periodiškai (ne rečiau kaip kas 4 metus) rengia Asmenų su negalia socialinės įtraukties būklės ataskaitą (*Teilhabebericht*), kuri sudaro pagrindą ilgalaikėms reformoms. Ataskaita remiasi federalinės statistikos tarnybos (*Statistisches Bundesamt*) duomenimis, specializuotų mokslinių institutų tyrimais, apklausomis apie asmenų su negalia užimtumą, pajamas, sveikatą ir socialinį gyvenimą⁸⁹. Federalinė darbo ir socialinių reikalų ministerija taip pat kasmet sudaro Socialinį biudžetą (*Sozialbudget*), kuriame numatomos lėšos visoms socialinėms sritims⁹⁰. Daugelis socialinių išmokų yra indeksuojamos kasmet, atsižvelgiant į pragyvenimo išlaidų ir kainų pokyčius. Regioniniame lygmenyje vietos savivaldybės ir integracijos pagalbos teikėjai analizuoja asmenų su negalia skaičių ir demografinės tendencijas ir pagal tai formuoja metinius biudžetus, kurie privalo užtikrinti įstatymų numatytas asmenų su negalia teises⁹¹.

Vokietijos socialinės paslaugos ir išmokos finansuojamos iš socialinio draudimo įmokų, federalinio biudžeto, federalinių žemių, vietos savivaldybių biudžetų.

Veikianti Socialinio kodekso IX knygos 32 straipsnio pagrindu, EUTB (*Ergänzende unabhängige Teilhabeberatung*) yra nemokama papildančioji konsultacinė sistema Vokietijoje, padedanti žmonėms su negalia orientuotis socialinių išmokų ir paslaugų sistemoje. Nemokami konsultaciniai centrai išsidėstę visoje šalies teritorijoje. EUTB tinklą sudaro įvairioms nevyriausybiniams organizacijoms priklausantys centrai (apie 500) ir koordinavimą atliekantis centrinis subjektas (šiuo metu tai yra ministerijos atranką laimėjusi privati socialinio konsultavimo

⁸⁹ Bundesfachstelle Barrierefreiheit – Dritter Teilhabebericht der Bundesregierung veröffentlicht:

<https://www.bundesfachstelle-barrierefreiheit.de/SharedDocs/Kurzmeldungen/DE/dritter-teilhabebericht-veroeffentlicht>

⁹⁰ BMAS Sozialbudget: <https://www.bmas.de/DE/Service/Publikationen/Broschueren/a230-25-sozialbudget-2024.html>

⁹¹ Kommunale Teilhabeplanung – Landkreis Esslingen:

https://www.landkreis-esslingen.de/site/LRA-ES-Internet-2019/get/params_E288930483/21913454/Teilhabeplan-2023.pdf

įmonė „GSUB mbH“), o visiems šiems paminėtiems EUTB dalyviams finansavimą skiria federalinė Darbo ir socialinių reikalų ministerija pagal sutartis su tais centrais. EUTB oficialioje interneto svetainėje galima rasti artimiausią konsultacinį centrą, pasinaudoti siūlymu instaliuoti informacinę ir vizitų rezervavimui panaudojamą mobiliąją programėlę. Be to, aktualios informacijos sklaida vykdoma socialinėje erdvėje (Facebook, YouTube)⁹².

Vokietijoje perėjimas nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų grindžiamas Federaliniu dalyvumo įstatymu⁹³. Pagalba asmenims su negalia nesiejama su konkrečia gyvenimo forma ar įstaigos tipu – ji orientuojama tik į individualius asmens poreikius. Dėl šios priežasties specialiosios integracijos pagalbos paslaugos finansuojamos atskirai nuo pragyvenimo išlaidų, o finansavimas seka žmogų, o ne instituciją. Įstatymas reikšmingai sustiprino žmonių su negalia pasirinkimo teisę, ypač gyvenamosios vietos atžvilgiu. Asmenys, turintys reikšmingų negalių, gali laisviau apsispręsti, kur jie nori gyventi ir iš kokių paslaugų teikėjų nori gauti pagalbą. Šios nuostatos sudaro prielaidas užtikrinti, kad žmonės su negalia nebūtų nukreipiami į dideles globos įstaigas vien dėl paslaugų prieinamumo, ir kad viso gyvenimo ciklo metu būtų sudaromos sąlygos pereiti prie bendruomeninių, šeimoje ar artimoje aplinkoje teikiamų paslaugų.

⁹² *Ergänzende unabhängige Teilhabeberatung*: <https://www.teilhabeberatung.de/>

⁹³ *Bundesteilhabegesetz*: <https://www.bmas.de/DE/Soziales/Teilhabe-und-Inklusion/Rehabilitation-und-Teilhabe/Bundesteilhabegesetz/bundesteilhabegesetz.html>